

Ulderiko Donadini

Drame

Gogoljeva smrt

Bezdan

SADRŽAJ

GOGOLJEVA SMRT	3
BEZDAN	10
I PRIZOR	10
II PRIZOR	16
III PRIZOR	23
IV PRIZOR	26
RJEČNIK	28

GOGOLJEVA SMRT

Drama u 1 činu

Osobe:

NIKOLAJ VASILJEVIČ GOGOLJ
LIZA
SLUGA MATEJ
KRIST
GOSPODIN ČIČIKOV
HLESTAKOV
SLAVA

Gogoljeva soba. Pokućstvo u empire stilu. Dva su ulaza sa strane. Nasred sobe pisaći stol s rukopisima i dva svjećnjaka. Naokolo naslonjači i sofa. Nalijevo kamin, a odmah do njega klecalo s ikonom, pred kojom gori mala svjetiljka. Po stijenama slike. Kroz dva velika prozora sa zavjesama vidi se snježna noć s jasnom mjesecinom. Između prozora nalazi se stakleni ormar s knjigama. Nadesno veliko zrcalo sa svjećnjacima.

GOGOLJ *sjedi sam u naslonjaču kraj kamina i čita Sv. pismo. Ev. Luka 17, 32:* - "Tko tu bude kušao da uzdrži dušu, taj će je izgubiti, a tko je izgubi, taj će joj pomoći do života." *Sklopi knjigu.* "Tko je izgubi, taj će joj pomoći do života. *Pauza.* Sve treba uništiti gdje god se prljava moja volja uhvatila života, sve niti prerezati, sve, Gospode, tebe treba žrtvovati! Donijeti dušu голу i samu pred lice tvoje. *Grči se.* Ho! He! Ja zapao u monologe, kao da sam na pozornici. Postao slavan, pa već sad i pred samim sobom moram da glumim velikog čovjeka. Tko zna? Možda se tamo iza zavjese sakrio biograf i bilježi riječi neumrlog čovjeka i lučonoše, što je svjetlo skinuo."

MATEJ *ulazi:* - Gospodaru, vani u predsoblju čeka neka mlada gospođica i želi da je pustim ovamo.

GOGOLJ *gledajući preda se:* - Gospođica! Kakva gospođica! Nikoga ne puštaj.

MATEJ *stoji nepomično:* - Ako se sjećate...

GOGOLJ *prekine ga:* - Nikoga! Jesi li me čuo?!

MATEJ: - Gospodaru, ja je uopće ne bih ni najavljivao, no vi sami kazali ste mi pred pola sata da očekujete posjet.

GOGOLJ *trgne se:* - Ah da! Liza!... Dovedi je. Dakle došla je. Gle! Pa ja je nisam ni očekivao.

MATEJ *odlazi.*

LIZA *ulazi.*

GOGOLJ *ide joj u susret:* - Liza! Pa vi ste zaista došli, a ja posve zaboravio na vas, mila moja. Što kažete, golube? Ljutite li se! Skinite tu vašu bundicu. Jeste li premrzli? Hej! Matej! Matej!

MATEJ *ulazi.*

GOGOLJ: - Idi, dragi, brzo, idi, pa čaj spremi. Zar ne vidiš kako nam je premrzla golubica, gospođica?

MATEJ *odlazi.*

GOGOLJ: - A kako ste došli ovamo? Pa još sama! Što se to s vama dogodilo?

LIZA: - Eto, pobjegla, utekla! Morala sam da vas još danas vidim. Ljutite li se na me? Oprostite mi nevaljaljoj, Nikolaje Vasiljeviču, oprostite. Vi ni ne znate kako sam željela da vas vidim ovdje u vašoj

sobi. Tu vi dakle pišete! Gospode, koliko knjiga je u tom ormaru! Zar ste ih sve pročitali? *Prebire po papirima na stolu*. A ovo su vaši rukopisi. Kako čudnovato pišete! Gle, ove kovrčice! Baš je smiješna. Eto i slovima vašim mora da se čovjek nasmije.

GOGOLJ: - A što će vaši, kad vide da vas nema?

LIZA: - Neće oni ni primijetiti. Tako sam se oprezno odšuljala u garderobu da nitko nije ni opazio. Sav novac što sam ga imala, dala sam izvoščiku. Zamotala se u bundu, sjela u saone, zažmirila i pomislila: "Sad idem, pa što bilo!" I eto, sad sam tako sretna da vam to ne mogu da iskažem. Tako neobično, tako prijatno je tu kod vas.

MATEJ *donosi samovar*.

LIZA: - A, to je vaš sluga. Kako ti je ime, dragi moj starčiću?

MATEJ: - Matej! Matej; vaše blagorođe. *Odlazi*.

GOGOLJ: - A što, ako se dozna da ste me pohodili? Ja sam mislio, vi se šalite, a najednom eto vas doista k meni.

LIZA: - Ja sam odlučila da odem, pa ma što se dogodilo. Nikolaje Vasiljeviču, što je to s vama? Što ste tako blijedi? Eto, ni sat nije još prošao što ste otišli s plesa, a vaše se lice promijenilo da vas jedva prepoznajem. Čime se to opet mučite? Što činite?

GOGOLJ: - Ništa, Liza! Ništa nije, golube. Sjedite. Popit ćemo čaj. *Uzima samovar i hoće da ulije čaj u šalice*.

LIZA: - Pustite meni da ja ulijem. *Ulijeva čaj*. Sjedite vi samo. O, ja bih vas vrlo brzo izliječila. Ništa to nije. To su samo ružne misli, kojima se vi mučite. A ja bih ih evo ovako... *gladi ga rukama po čelu...* sve bi ih odagnala. Tako! A sad pijte čaja. Gle, kakve to samo šalice imate? Japanski porculan. To je sigurno dar kakve petrogradske krasotice. Nikolaje Vasiljeviču!... Čuvajte se... *Grozi mu se koketno prstom i daje mu šalicu sa čajem*.

GOGOLJ: - Pravo imate, mila moja, da se radujete. O, da mi je još samo jedan dan te vaše bezbrižne mladosti! No sa mnom je svršeno. Ništa više nemam da očekujem.

LIZA: - Čemu to govorite, Nikolaje Vasiljeviču? U najljepšoj ste dobi, a eto pred par dana svršili ste drugi dio "Mrtvih duša", roman, kakvog do sad nije imala Rusija. Grijeh je što govorite. Griješite kao onaj brat iz evanđelja, što je pokopao svoj talent. A vidite, Bog je vama dao tako silne umne sposobnosti.

GOGOLJ: Prokleo me je, Liza, prokleo me je kad mi ih je dao. I zar je to od njega, zbog čega sam griješio čitav život? Nije to od Boga, od đavla je to. On, Bog, Krist, on je kazao: "Blago siromašnima duhom!" Jer sav suvišak je oholost, uzbuna! Toranj babilonski su sve čovječje misli. A ljudi ga ipak zidaju. No jednog dana past će svi kao ja u mrak i blato i kad budu htjeli da vide lice Gospodinovo, postaviti će se između njih i njega đavo i cerit će im se u dušu, kao što se sad i meni ceri.

LIZA: - To je samo vaša fantazija, dobri moj! Kome ste vi zla učinili? Eto, kažite, kažite!

GOGOLJ: - Zašto sam sve to pisao? To ste me morali zapitati. Ja ću vam kazati. Zato da svijet zadivim. Da mi se poklone! Da me uzveličaju! Istina je, Liza, istina je to što vam kažem. Vjerujte mi i prezrite me. Ne sažalijevajte me, anđele. Vi ste nevini. Vi ništa ne znate! Ništa ne znate!

LIZA: - Vi sami, Nikolaje Vasiljeviču, napisali ste mi u jednom pismu da vam je stvaranje samo patnja i pakao. "Obmana je uzveličati se, tako ste kazali, a eto samo takve obmane, što ih srce progledava, to mi je sva nagrada". I ja sam pojmla sve to. Sve sam pojmla.

GOGOLJ: - Što to spominjete! To je stil i ukrašavanje. Literatura! A što je istina? To, da mi je godilo i najgluplje laskanje. Najsmješnije kod mojih junaka, to sam iz sebe sama izvadio. Smijte mi se. Smijte mi se! S prezirom i gnušanjem.

LIZA: - Prestanite! Nikolaje Vasiljeviču! Prestanite!

GOGOLJ: - Da! Da! Tako je! I vidite ima takvih što griješe, jer ne znaju, a ja sam sve znao i griješio sam. I ne jedan, kako ste vi kazali, pet talenata... pet talenata sam dobio... i svih pet zakopao.

LIZA: - Sad griješite, kad tako govorite, Nikolaje Nikolajeviču! Sad griješite.

GOGOLJ: - I Krista sam zbog taštine ostavio! I Krista!

LIZA: - Vi trpite. Ja vidim, ali kako bih vas ja mala budalica mogla da utješim. Ja samo to znam da ste vi dobri, tako dobri!... Istina, istina je što vam kažem. Ostavite žalosne misli. Eno, tamo na stolu je rukopis "Mrtvih duša". Pročitajte mi jedno poglavlje. Ne mrgodite se. Ne odbijte me. Ja vas molim. *Sklopi ruke prema Gogolju.*

GOGOLJ: - Sve tražite, mila Lizo, samo to ne.

LIZA: - Ne odbijte me, Nikolaje Vasiljeviču!

GOGOLJ: - Vi ne znate kako bi sad ružno i besmisleno bilo ono što bih vam čitao. Ne tražite to, mila.

LIZA: - Ja, eto, došla sam da vas još više rastužim. *Sjedne u naslonjač.*

Odnekle izvana čuje se cello.

GOGOLJ *ustane i pristupi joj iza leđa:* - Vi ste neveseli, Liza. A ima li smisla, mila moja, da se zbog toga ljutite? Ono su samo riječi. Ako hoćete, čitat ću vam, premda će me to, mila Lizo, još više razočarati. *Uzimlje rukopis.*

LIZA: - Ostavite. Nije nužno.

GOGOLJ *spusti rukopis na stol. Primakne se prozoru, razmakne zavjese i gleda u noć:* - Čujete li?... To je, kao sjećanje na život što je prošao, u kom je sve bilo neveselo, kao tuga za nečim što se više nikad ne može da vrati... Nikad!... Nikad više!... *Pristupi Lizi. Zašto šutite? Što ste se namrštili? Liza!... Liza!... Vi plačete... Zašto?... Evo, čitat ću... odmah!*

LIZA: - Ostavite... Ostavite!

GOGOLJ: - Zašto plačete? Čim sam vas ražalostio?... Zašto šutite!... Liza! Recite mi. Povjerite se svom prijatelju. Eto, ja vas znam kad ste imali osam godina. Vi ste još i danas ona moja mala golubica Liza.

LIZA *jecajući zagrli ga:* - Nikolaje Vasiljeviču!

GOGOLJ: - Što je s vama, Lizo?

LIZA: - Ja ljubim... Ja vas ljubim!

GOGOLJ: - Liza, što ste to kazali?!... Liza!

LIZA: - Da vas ljubim... da sam nesretna... da trpim..., a sad slobodno rugajte mi se, otjerajte me ako hoćete, ali ja vas, mili, ne mogu da zaboravim...

GOGOLJ *drži je u naručju i gladi je rukom po kosi:* - To je obmana, Lizo, obmana. I proći će! Zaboravit ćete vi na sve to. Kako biste vi mogli da me ljubite? Vi, što tek počinjete da živite, i ja što od života ništa više ne tražim. Pogledajte, nikad ni načas ne bih mogao drukčije da vam u oči gledam nego ovako žalosno kao sad. *Zašto te suzice? Briše joj suze. Čemu? Eto. Ljubit ću vas kao brat vaš, kao otac. Poljubi je u čelo. Smirite se! Smirite se!... Bolno je živjeti bez ljubavi. Prazno i ništavno je sve. Gorče je od smrti ovakav život. Tako, eto, ja sam živio. Sad je svršeno. Kad se budete molili, pomolite se i za moju nevoljnu dušu.*

LIZA: - Zašto baš vi morate biti tako nesretni? Nikoga više, golube, neću tako ljubiti kao vas što sam ljubila. A sad idem... neutješena.

GOGOLJ: - Oprostite, mila! Blagoslovite me prije nego što odete.

LIZA: - Bio Bog s vama! *Prekrsti ga.*

GOGOLJ: - Hvala vam, mila Liza! Olakšali ste me! Zbogom, mila moja. *Ljubi je u čelo. Zbogom, anđele moj.*

LIZA: - Zbogom, Nikolaj Vasiljeviču! Oprostite i vi meni bijednoj. Sjetite me se! *Odlazi.*

GOGOLJ *gleda neko vrijeme smjerom kud je Liza izišla, a onda klekne pred ikonu podbočivši glavu objema rukama. - Pauza. - Odagnaj ga! Diže ruke prema ikoni. Zapovijedi mu da ušuti. Smiluj se! Uništi ovaj podli razum! Srce mi olakšaj. I ja... i ja sam tvoj sin.*

Čičikov izleti iz ormara za knjige u fraku od crvenog plamena, i pleše po sobi fićukajući marselezu.

GOGOLJ: - Smiluj mi se! *Diže ruke prema ikoni.*

ČIČIKOV: - Dobro veče, prijatelju. Oh! Što je to! Ti, čini mi se, držiš monologe. Što to znači? Kakva je to komedija?

GOGOLJ *prema ikoni*: - Ti, nadglasaj sve glasove!

ČIČIKOV: - Čuješ, bačuška, kako možeš tako govoriti a da se sam sebi ne nasmiješ. Zar si posve izgubio svoj sjajni humor?

GOGOLJ *okrene se i prestravljeno gleda u Čičikova*: - Tko si ti?

ČIČIKOV *smije se*: - Ja! Mezimče tvoje! Čičikov! Zar me ne prepoznaješ po mom revolucionarnom fićukanju? Dodijalo mi je u tvom ormaru, otkad si me opkolio samim crkvenim ocima, svecima i ostalim dosadnim rajskim stvorovima.

GOGOLJ: - Dalje od mene, đavolska prikazo! Kopilane smradni.

ČIČIKOV: - Pardon, dragane! To je ipak suviše smjelo zanijekati mene, vječnog Čičikova.

GOGOLJ: - Ti si đubre! Kukavni izrod moje fantazije! Sablasni nerealni parcov, a ništa drugo nego plod mojih bijednih literatskih ambicija. I pred mene se ti usudiš da stupiš?!

ČIČIKOV: - Da se ne smatram zahvalnim tvojim djetetom, zaista bih se razljutio. No u tom slučaju ogriješio bih se o kozmički bonton, kad bih se kao besmrtni sin ljutio na svog smrtnog oca. Oprosti, ali čini li se te ću morati da te za par dana oplakujem. Ne ljuti se, dakle, naškodit će ti. Ja ću, brate, da poživim stoljeća, ali što će biti s tobom?! U grobu je vrlo hladno i neprijatno. Prije svega, nesnosna vlaga, a onda crvi. Teško je konzervirati se.

GOGOLJ: - Dosta je tih tvojih glupih i odurnih šala! Ti sam po sebi, ovako, kako te gledam, smiješan si gad. Pa da te i smatram živim čovjekom, što onda?! Zaista, vrlo divna ništarija! Što se razmećeš? Ti si obični filistar, a osim toga, prosta varalica. Kupac mrtvih duša! Na zdravlje ti tvoja vječnost.

ČIČIKOV: - Ti neprestano vrijeđaš i tako si nepristojan te ne znaš ni ponuditi gosta da sjedne. Ne ljutim se budući da se smatram civiliziranijim od tebe. *Sjedne u naslonjač*. U ovom naslonjaču, vrlo je udobno. Dok se ovako njišem, dolaze mi sve neke ugodne i neobične ideje. Umišljam sebi da sam mučenik, živog me prže, a anđeli nose duše u nebo. He! He! A ništa zapravo. Zavezao se u misli, to je sve. Tko zna! Možda si i mene začeo u ovom naslonjaču. A propos! što se tiče mrtvih duša, tu mi nemaš mnogo da prebacuješ!

GOGOLJ: - Oho, huljo! Ti kao da imaš i duha!

ČIČIKOV: - Pravda, brate, osjećaj za pravdu. Ne mrgodi se! Slušaj pa ćeš i sam uvidjeti. Nije valjda meni, bačuška, do toga da te uznemirujem. Znam ja da su u tebe loši živci.

GOGOLJ: - Ne petljaj, glupane.

ČIČIKOV: - Odmah ću ja na stvar. Što ću da se gubim u sitnicama!? Međutim, da vidite moju čovječnost, govorit ću prije svega o svom grijehu, tako i pristoji pravom kršćaninu. Što se smiješ, porugljivče? I ja sam kršćanin. Ne posve onakav, kao ti moj otac. Ti i u dogme vjeruješ, a u mene su samo zapravo pravoslavni nervi. Sviđa mi se tamjan i dobri basovi u niskim crkvama. To mi čak kadikad i suzicu izvabi na oko.

GOGOLJ: - Ti ciljaš na moje kršćanstvo, ali znaj, da sam ja čist u svom srcu. U njemu može da stoluje samo onaj tamo. *Pokazuje na ikonu*.

ČIČIKOV: - Nije tako kako govoriš. Sve je to tvoja dosjetljivost. Evo, ja ću prije svega da govorim o vlastitim grijesima. Priznajem, kupovao sam duše i htio ih unovčiti. I kajem se evo zbog toga. *Lupa se šakom u prsa*. Premda, znaš, moje kajanje i nema pravog smisla, kao ni kod tebe. Stil, brate, lijepa gesta! No da nastavim "Svrha posvećuje sredstva", rekao je neko već davno prije mene, a što sam ja htio?! Veličajan plan, zbog kojeg mi se mora sve oprostiti. Pa ni tašta mi nije bila želja: da osnujem rusku porodicu, eto to je sve bilo.

GOGOLJ: - Sve što si ti htio bile su glupe čežnje filistra.

ČIČIKOV: - Čudan si ti svat postao! Gdje ti je kršćanska ljubav? Ja se udaram u prsa, a ti mjesto da mi pomogneš, ti po ledima. A što si ti bolji od mene? Ne kaže se uzalud: "Ne pada plod daleko od stabla". Ja prodavao mrtve duše i još me odasvuda gonila policija, a ti brate skupio u knjige ruska čudovišta i Pljuškina i Nozdreva i Sobakevića i Korobočku i mene, pa stavio sve na pazar: "Neka se svijet smije tim ruskim čudovištima!" Prodao si nas, rođeni. Prodao nas. I tebe, vidiš, nisu ni ganjali, nego si još stekao i slavu i novaca. Poklonio se svijet, tebi, geniju! A baš si nas lijepo iskitio.

"Zaista lijepi tipovi, ti ruski ljudi!" govori svijet, a tebe nije ni briga što nam se smiju, nego samo se zadovoljno gladiš i smiješkaš. Nemoj sad zato blijedjeti. Nije meni bilo do toga da te uzrujavam. Htio sam samo da ustanovimo naše rodbinstvo.

GOGOLJ: - Raskrinkao sam te ja, golube. Uzalud su ti sad sva tvoja izmotavanja.

ČIČIKOV: - Ludonjo, a što će mi krinka, kad ja i bez nje postizavam svoj cilj. Moje je geslo: što gore, to bolje! A svrha: revolucija! Krv... krv da pustimo matjuški. Ulijenila se odviše. A da znaš istom, kako u tom poslu uspijevam. Svi me poznaju. Još malo i ja ću biti najpopularnija ličnost u Rusiji. U isti čas ničem na tisuće mjesta. Moje ime pretvorilo se u najodvratniji pišvarak. Čim neko učini kakvu nekorektnost, koja malo miriši na moj slučaj sa "Mrtvim dušama", odmah viču: "Gle, hulje Čičikova! Dolje s Čičikovima! Dolje s krvopijama!" Ja tarem ruke, a nezadovoljstvo raste. Neumorno letim u sve zakutke. Nitko valda neće biti tako lud i pokušati da ubije mene, ideju! Htio bih da već jednom i mi u Rusiji vidimo revoluciju, kako krv teče, i lešine se njišu na svjetilkama. A kakve lešine?! Sve u svili. Baćušku ćemo u krletku povesti neka se veseli ruski narod, a Akakija Akakijevića već sam spremio za ministarsku lisnicu. Pomisli samo: titularni savjetnik pa najednom ministar. Nitko više ništa ne zna, samo se svi izmiješali i kolju se, brate, kolju. U svakoj ulici možeš da podigneš piramidu od mrtvih glava. Što kažete vi umjetnici na sve to? Pomisli, koliko veličajnih prizora da ih ovjekovječite. Kažem ti, brate, pala bi vam sjekira u med kao nikad.

GOGOLJ: - Ti ne možeš u borbu s onim koji čuva Rusiju, koji je svuda Krist, onaj u najmanjoj ruskoj kolibici. U najvećem mraku svijetli. U srcu svakog mužika. Tama je sad svuda i samo te duše svijetle kao milijuni malih krijesnica, ali jednog dana - ja ga već osjećam - bit će sunce!... Čuješ li?... *Iz daljine na zvucima orgulja čuje se carska himna. Zemljo!... Rusijo!... Majčice! Padne na pod.*

ČIČIKOV: - Do đavola! Ta to je carska himna. Zar toliko na te djeluje? Tko zna? Možda je to i užitak. Evo, ja već i sam počinjem maštati. Carski manevar. Baćuška na bijelom konju. Vojnici u redu kao da si ih nanizao na uže. Oficircići se ukočili. Puceta sjaje. Generali poletjeli na konjima. Perjanice im se vijore. Eno i sjajna kočija. Dovezao se nos... nos ekscelencije. Oho! Što je to? Tu doista netko dolazi!

HLESTAKOV *ulazi obučen kao ruski car u svojoj gala uniformi.*

ČIČIKOV: - O! Serenisime! Divite se, Nikolaje Vasiljeviču, baćuška se udostojao vas, svog cara.

HLESTAKOV: - Ustanite, Nikolaje Vasiljeviču!

GOGOLJ *ustane*: - Veličanstvo! Vi!

HLESTAKOV *izvadi odličje*: - Evo, da ti prikopčam za sve tvoje velike zasluge.

GOGOLJ: - Ništetno je sve, Veličanstvo! Dužnost, sveta dužnost.

HLESTAKOV *prikopča mu odličje*: - Uzmi, Nikolaje Vasiljeviču, što ti daje tvoj car. A sad mi dopusti da malo sjednem. Tumaram Nikolaje kroz cijelu Rusiju i svagdje samo na neprijatelje nailazim. U tebi, evo, našao sam jedino meni iskreno odano srce.

GOGOLJ: - Ne mislite tako, Veličanstvo. Sva je Rusija uz vas. Mužici vas ljube kao oca. Udarajte ih knutom, a oni će vam ruku poljubiti. "Nevrijedni smo", viču, "nas i treba netko da udara".

HLESTAKOV *ustane*: - Bilo je tako nekoč za mojih otaca. Oprosti, Nikolaje Vasiljeviču! *Povuče Gogolja na stranu. Dragi sinko!... S dalekog sam puta. Nepriлика: ostao bez novaca. Ako uzmogneš, dostajalo bi mi za prvi čas pedeset rubljica.*

GOGOLJ *trgne se i prestravljeno gleda u Hlestakova*: - Što ti je! Tko si ti? Ti nisi car. Ti si varalica!

HLESTAKOV *smije se i tapše Gogolja po ramenu*: - Ta ja sam Hlestakov. Nisam se ni nadao da ću ovdje naći brata Čičikova. Na tog šaljivdžiju svagdje moraš da se namjeriš.

GOGOLJ *prelazi rukom preko čela*: - Gospode, rastjeraj ove đavolske prikaze. Očisti mi ovo bijedno srce.

ČIČIKOV: - Nemoj sad jadikovati. Ponudi, brate, čaja. S puta je. I ako nije car, čovjek je, brat je naš, rekao bi Akakije Akakijević.

GOGOLJ: - Gospode, zašto puštaš da me muče!

HLESTAKOV: - Nezahvalan si, brate. Tko ti je bolji prijatelj od nas dvojice? Da vidiš kako ovo nisu samo prazne riječi, doveli smo ti nekoga koga si čitav život čekao. *Ode k vratima i otvori ih*. Ovamo mala! *Uhvati za ruku Slavu i dovodi je. Slava obučena je kao koketa*. Eto ti je! Poznaješ li je? To je tvoja Slava.

SLAVA *zaleti se prema Gogolju i hoće da ga zagrlji*: - Nikolaje, golube, Nikolaje. Napokon te nadoh.

GOGOLJ: - Dalje od mene! *Smije se jetko*. Ti slava?! Ti slava?!... Ti si bludnica!

SLAVA: - To su samo riječi. Vrućica! Ja sam te jedina mogla da izliječim od tvoje melankolije. Što se sad toliko stidiš? Da nije mene, ti ne bi nikad upoznao ove dražesne gadove. *Pokazuje na Čičikova i Hlestakova*.

ČIČIKOV: - Pogledaj je, kako je neodoljiva.

SLAVA: - Druga bi se kakva kefica i razljutila na te da je tako nagovoriš, ali nas dvoje dobro se razumijemo. Ti si Rus, a pravi Rus najjače udari koga najviše voli.

ČIČIKOV: - Možda te se i boji zbog tvoje prevrtljive ćudi. Tko zna, možda ga i ljubomora izjeda, a ti si prilična namiguša. Čuvaj se. Mogao bi ti uistinu jednog dana da okrene leđa.

SLAVA *smije se*: - Budalice! Ja da se bojim za mog Nikolaja?! Eto, pred časak bila je tu kod njega mlada gospođica. Pupiljče. Pobjegla je za njim s plesa i bacila mu se oko vrata. On ju je prihvatio, a struk joj tanahan. I sve dršće, dršće mu u naručju kao cvjetić. A mlad je još i pristao Nikolaj Vasiljevič. Još čas i već sam htjela da sramežljivo oči zaklopim. No u posljednji čas, kad se već spremio da joj poljubi ona mala ustašca, sjetio se da je on, Nikolaj Vasiljevič Gogolj, crveni ruski genije, sav moj i samo moj. Premda si stao da vičeš: "Krista radi, Krista radi ne mogu da vam uzvratim ljubav!" Znala sam ja da to ipak nije zbog Krista nego samo zbog mene. "Nisam Liza, čitav svoj život nisam ženu ljubio!", govorio joj i sav neobičan i uzvišen izišao u aureoli što sam mu ja oko glave savila. Oholi Nikolaj, ne poljubi crvena ustašca i ode mala Liza od njega sa suzicom u očima.

GOGOLJ: - Tako je moralo biti, da od otrova što ga nosio u svom srcu sam umrem. Gospode, neka bude tvoja volja.

ČIČIKOV: - Dosadan si postao, Nikolaje Vasiljeviču, s tim svojim uzdisanjem. Što će ti to, kad ionako ne vjeruješ.

SLAVA *pristupi stolu gdje se nalazi rukopis "Mrtve duše"*: - "Mrtve duše ili doživljaji Čičikova. Napisao Nikolaj Vasiljevič Gogolj. Dio drugi." Eto, dok za par dana dođe iz štampe, to će udobrovoljiti mog Kolju. Kakav Krist! Kakve ikone! Ležiš u krevetu, piješ čokoladu, čitaš kritike i srce ti se samo širi i širi i širi...

ČIČIKOV: - dosadno je već, gospodo! Zaplešimo malo. Zabavimo se po ruski. *Izvana čuju se na balalajci zvuci jednog maloruskog plesa*.

HLESTAKOV *pleše i pjeva*:

Tičica poletila.
Previsoko, previsoko
Pa si krila spržila.
Rastužila se tičica.

ČIČIKOV *pleše i pjeva*:

Glava mudrovala
Glava mudrovala
Srdašce umrlo.
Srdašce umrlo.

SLAVA *pleše i pjeva*:

Ja ne bih ni mislio
Kad bih ljubiti mogao
Kad bih ljubiti mogao.

HLESTAKOV *pleše i pjeva*:

Um ozbiljan,
Čovjek pametan

A smrt dolazi.
Da zadavi, da zadavi kraljevića.

Hlestakov, Čičikov i Slava plešući iščezavaju.

GOGOLJ *kleči pred ikonom.*

KRIST *s ikone:* - Nikolaje!

GOGOLJ *sagne glavu do zemlje:* - Gospode!

KRIST: - Ti si trpio. A kazano je: blago onima koji trpe za ime moje.

GOGOLJ: - Ti si istina i život. Tko tebe slijedi, on mora da trpi. I da prognan bude i osamljen.

KRIST: - Kazano je "Kraljevstvo nebesko u vama je samima".

GOGOLJ: - Što da činim, gospode?

KRIST: - Sve svoje ostavi i slijedi me. Sve! Zapamti, sve! *Nestaje ga.*

MATEJ *ulazi:* - Gospodaru! Kasno je!

GOGOLJ *ustaje:* - Zar si ti, Mateju! Dodi ovamo, dobri moj! Oprosti! Oprosti mi! *Klekne pred ikonu.*

MATEJ: - Gospodaru, što to radite? Tko je bio bolji od vas?!

GOGOLJ: - Nema više ni sluge ni gospodara. Poći ćemo svi zajedno. Sve svoje ostavi, kazao je on, i rekao mi da ga slijedim. Mateju, dobri moj, ja ga moram poslušati. Tamo je rukopis. Uzmi ga i baci u vatru.

MATEJ: - Gospodaru, što to kažete?

GOGOLJ: - Uzmi, i učini kako sam ti kazao.

MATEJ: - Ne... ja to ne mogu! Ne mogu.

GOGOLJ *stupi k stolu uzme rukopis i pođe prema kaminu.*

MATEJ *zaustavlja ga:* - Gospodaru!

GOGOLJ *baci rukopis u vatru:* - Oganj čisti...

Vatra u kaminu ugasi se.

MATEJ: - Eto, ugasilo se! Još uvijek možete ga izvaditi.

GOGOLJ *izvadi svežanj i baca list po list u oganj:* - I on će nas pomilovati u onaj dan... on, dobri naš... blagi i uzvišeni. *Krsti se i gleda u vatru.*

MATEJ *plače:* - Gospodaru, dobri moj, što ste to učinili?

GOGOLJ *ustane, zagri ga i plače:* - Grijeha... Grijeha je nestalo. Još malo, pa će i mene nestati.

Prestravljeno: Smrt... smrt! Tu je! Ona zaista dolazi! Čuješ li je? *Sruši se onesviješten na pod.*

BEZDAN

Osobe:

KARLO PETROVIĆ, činovnik
PAULA PETROVIĆ, njegova žena
NINA, njihova kći
IVO pl. ŠUBIĆ
SALAMON MÜLER, ravnatelj jedne tvornice
KNJIŽEVNIK
ČELAVI GOSPODIN S OČALIMA
KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ
PROFESOR
KAPETAN
PRAVNIK
SLUŽAVKA

I PRIZOR

Soba kod Šubića s terasom. Kroz stakla na prozorima već se dani. Sve je zadimljeno kao u magli. Na sredini sobe za jednim stolom sjedi Müller, književnik, ćelavi gospodin s očalima i korektno odjeveni mladić. Za istim stolom drijema pijani profesor. Na stolu je mnoštvo praznih boca, šampanjca, ostaci od jela i šalice. U jednom kutu za malim stolom kartaju se Karlo Petrović, Kapetan i pravnik. I na njihovu stolu su dvije boce vina. Sama sa strane u jednom fotelju sjedi Nina Petrović. Na divanu sjede Šubić i Paula Petrović. Šubić je zario prste u kose i gleda nepomično preda se. Napola je pijan. Nekoji su umorni. Nekoji još uvijek živahno raspravljaju, a oči im se pijano sjaje.

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ: - Smilujte se, gospodo! Dosta je već literature! Ibsen, Nietzsche, Nietzsche, Tolstoj, ovaj onaj, ta to je već da čovjek poludi.

KNJIŽEVNIK: - Ako vam je krivo, dragi gospodine, a vi začepite uši! Nitko vas ne sili da slušate.

PROFESOR: - Molim tiše...

KARLO PETROVIĆ: - Pet.

KAPETAN: - Sedam.

PAULA PETROVIĆ: - Trebao si mu opet dati karte, da prokarta cijelu plaću što ju je danas podigao.

ŠUBIĆ: - Molim te, ostavi me s tim dosadnim razgovorima o tvojem mužu. Neka karta! Mene se to ništa ne tiče.

PAULA PETROVIĆ: - Ti si danas upravo brutalan.

MÜLER *književniku*: - Ja ću vam za vaš list dati koliko god budem mogao. Ovakva što smo mi već odavna trebali.

ČELAVI GOSPODIN S OČALIMA: - Zanimljivo je, gospodo, koliko god imamo mnogo listova, u tom istom razmjeru imamo i analfabeta.

KNJIŽEVNIK: - Analfabeti! Analfabeti! A što biste vi htjeli? Da svi skrstimo ruke i ne radimo ništa?! Ja uostalom smatram ovakve opaske neke vrste opasnim jezuitizmom.

PAULA PETROVIĆ *prema Šubiću*: - Sve te gledam, gledam i gledam, razmišljam kad ćeš konačno jednom i ti doći k pameti. Bože, bože! Siromak, potucalo, jedna đaćka mizerija, dobije oporučeno od jedne stare čangrižljive grofice čitav njezin imetak, jer joj se svidio kao kakav psić ili papagaj. I on se strijelja, jer se negdje po kavanama pripovijeda da je on s tom groficom živio u ljubavnom odnošaju. Pa još i sad, kad je na svu sreću promašio i ostao na životu, gleda preda se, kao da su mu sve lađe potonule. Ludove! Ludove jedan!

ŠUBIĆ: - Zaklinjem te, šuti, jer ja danas nisam raspoložen da slušam nekakve razgovore. Sve mi je odurno. Sve! Sve! A ja sam sebi najgnusniji!

PRAVNIK: - Dva!

KARLO PETROVIĆ: - Čist.

KAPETAN: - Vi, gospodine Petroviću, danas očito imate peh.

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ: - Kakav jezuitizam?! Što vam pada na pamet?

KNJIŽEVNIK: - Da, da jezuitizam! Sve se crni kod nas od jezuitskih mantija. U crne njihove niti, u niti birokratizma sputan je čitav naš narod. Treba odsjeći tu trulu glavu, ako hoćemo da nam bude zdrav čitav organizam i dati zdrav mozak, kako je zdrava i kičmenica našeg naroda. Mi trebamo opanke u našu književnost. Škornju, onu pravu hrvatsku škornju trebamo da pregazi te kojekakve naše moderne sentimentalizme!

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ: - Oprostite, ali ja to više ne mogu da slušam. To je ipak suviše pijano govoriti o nekakvoj škornji u poeziji. Ja vam za Baudelairove stihove poklanjam sve te vaše poluideje obučene u seljačke kostime.

MÜLER: - Ovdje i ja moram da se složim s gospodinom, jer to vaše stajalište ipak je previše ekstremno.

ŠUBIĆ *Pauli*: - I molim te, slušaj! Ne dolazi mi više u kuću. Meni se gadi ovaj naš odnošaj. Ja to ne mogu više da podnesem! Ne mogu!

PAULA PETROVIĆ: - Drugim riječima: već si me se zasitio. Zato, dakako, moraš da budeš prost. Svi ste vi jednaki! I u braku, i dok ste ljubavnici, traje vaša finoća samo dotle dok nas se ne zasitite, a onda najednom postajete tako bestidno familijarni da se čovjeku upravo gadi pogledati vas.

PROFESOR *mrlja*: - He... he, gospodo! I ja sam tu.

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ: - Tebi smo već davno otpjevali miserere.

KARLO PETROVIĆ *ustane*: - E, gospodo, hvala lijepo.

PAULA PETROVIĆ *ide prema njemu*: - Dođi ovamo!

KARLO PETROVIĆ: - No što je? Što je?

PAULA PETROVIĆ: - Gdje su ti novci?!

KARLO PETROVIĆ: - Gdje su mi novci?! Gdje su mi novci?! Tu su! U džepu!

PAULA PETROVIĆ: - Pokaži ih onda, kad su ti u džepu.

KARLO PETROVIĆ: - Ah, šta dosaduješ! Pusti me! *Sjedne k stolu i natače u čašu vina.*

PRAVNIK I KAPETAN *za vrijeme tog razgovora sjednu k društvu.*

PAULA PETROVIĆ: - Tako dakle! Govorit ćemo još o tome kod kuće. Neće ti to tako lako proći! Ne nadaj se! *Okrene se i ide prema Šubiću*: Hvala ti! Hvala ti! On je prokartao sve do posljednjeg novčića. Čime ćemo sad živjeti ovaj mjesec, to je moja briga!

ŠUBIĆ: - Ostavi me i ti i tvoj muž!

KNJIŽEVNIK *korektno odjevenom mladiću*: - Ali što ću ja s vama raspravljati?! Vi ste estetičan, a ja sam etičan.

KAPETAN *pregledavajući boce*: - To nekako previše brzo hlapi... A! Evo jedne pune... O! Gospođice Nina!... Kako ste nas vi to ostavili!

NINA: - Hvala vam, dragi kapetane, što ste me se sjetili, ali ja se i tu vrlo dobro osjećam.

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ: - Tako sami?... Bez kavalira?...

NINA: - Zabavljam se mislima.

PRAVNIK *digne se*: - E, gospodo, tako to ne ide. Vrlo veliku pogrešku učinili smo i ja eto želim da je ispravim. Hoću, naime, da nazdravim našem kućedomaćinu Šubiću...

SKORO SVI: - Živio... živio...

PRAVNIK *nastavlja*: ... - koji nas je primio u svoj divni stan, kad nas je čitava naša kolektivnost bacila na ulicu...

KAPETAN: - Dolje kavanari!

SKORO SVI: - Dolje!...

PRAVNIK: - Ja pozdravljam ono mudro... ono kavalirsko... revolversko zrno, koje nije htjelo da nam iz našeg društva odnese najljepšeg i najduhovitijeg mladića u gradu.

KAPETAN: - Tako je!

PRAVNIK: - Ja, za revanš našem dragom prijatelju, želim samo jedno, a to je: da, kad se opet ovdje sastanemo i ugledamo, osjetimo, na svim ovim stvarima što nas okružuju, male ručice jedne lijepe kućedomaćice. Živio naš Šubić.

SKORO SVI: Živio... živio... - Kucaju se i piju.

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ: - Živjela republika!

SKORO SVI: - Živjela!

KAPETAN *drma profesora*: - Hej! Professore!

PROFESOR *budi se i zijeva*: - Što se dogodilo?!

KAPETAN *pokazuje na pravnika*: - Trebao si da ga čuješ kako je govorio. Prema njemu je i tvoj Ciceron šuška.

KARLO PETROVIĆ: - Tako je! *prema profesoru*: Na ove riječi, dragi moj prijatelju, moramo dobro grlašce nakvasiti!

PAULA PETROVIĆ: - No! Sad ti još samo to treba da se napiješ.

KARLO PETROVIĆ: - Ove nesretne žene, svakako moraju da se pletu...

ŠUBIĆ *približivši se Nini*: - Imate pravo što ste se odalečili od svih ovih ljudi, kao da se bojite da vas ne okuže. Uostalom... moguće sam ja u svojoj duši gadniji od svih njih.

NINA: - Nisam o tom ni časak sumnjala.

ŠUBIĆ: - To su prve riječi što sam ih, čitavu ovu večer, čuo iz vaših usta. Hvala vam!

NINA: - Gle! Dršće vam glas. Zar ste vi zbilja i nježni?! To nisam znala!

ŠUBIĆ: - Danas je drugi dan što sam se digao sa kreveta. Samo to vam mogu odgovoriti.

NINA: - Mora da ste dobro proračunali pucajući u sebe, kad ste ostali na životu. Tu ste lakrdiju mogli i skuplje platiti.

KNJIŽEVNIK *ustaje s čašom u ruci*: - Gospodice... Gospođe... i draga moja gospodo!

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ: - Molim vas, ne dajte mu da govori. Taj će nas sve ubiti.

PRAVNIK I KAPETAN *koji sjede do književnika, silom ga posjedaju na stolicu*: - Amice, govora više nema! Proglašena je republika.

KNJIŽEVNIK *opire im se, ali ga konačno ipak svale na stolicu*: - Ja protestiram! Ja... protestiram!...

NINA: - Zašto uopće dolazite k meni?... Sa mnom nećete moći da se tako dobro zabavite kao s mojom majkom.

ŠUBIĆ: - Čemu te riječi?! Zar i bez njih dosta ne trpim?!

NINA: - Budite, Šubiću, bar jednom iskreni i recite istinu: zar vi zbilja toliko trpите?

ŠUBIĆ: - Moje boli ne možete vi ni naslutiti.

NINA: - Zar vam mogu onda da pomognem?

ŠUBIĆ: - Vi! Vi! Samo vi to možete! Vi i nitko više! Slušajte me! Govorit ću onako iskreno kako se govori s Bogom, što ga nosim u sebi. U meni nema više osim ljubavi spram vas. Moja je duša kao golo suho stablo, na kom je procvjetala samo jedna grančica. To, jedino, ljubav je prema vama. Nina, ne uzimljite mi to posljednje.

MÜLER *diže se od stola. Prema književniku*: - S vama ja, dragi moj gospodine, apsolutno neću više da raspravljam. Oprostite!

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ: - Jasno. Taj čovjek pobrkao je sve pojmove.

KNJIŽEVNIK: - Molim... molim! Izvolite otići kadgod želite. Ja danas služim Dioniziju... veselom bogu!...

MÜLER *ide prema Nini i Šubiću*: - Ah! Taj se već naprosto opio!

NINA: - Dodite, dodite, gospodine Müleru. Trebam brzo nekoga da me spasi. Gospodin Šubić izjavljuje mi ljubav. Baš u pravi čas ste se pojavili. Dajte sjednite! Tu! Kraj mene! Da vi niste došli, vjerujte mi da bi zvala u pomoć.

MÜLER *sjedne u fotelju kraj nje*: - Hm! Očitovanje ljubavi?! Vrlo rijetko biva da takva šta ne ispadne komično.

ŠUBIĆ: - Gospodin će mnogo bolje učiniti ako o ovoj stvari ne bude imao nikakvog mišljenja.

MÜLER *s ironijom se naklanja*: - Molim!

NINA *Müleru*: - Ne, vi ne znate ništa. Gospodin Šubić doista živi u vrlo tragičnom nimbusu. Stvar s njime postaje sve strašnija i napetija. Njegovu ljubav ne može se više nazvati dramom gdje glavni junak svršava s lakom tjelesnom ozljedom. *Smije se*. Sada se događaj pretvorio u dramu poetičnih opservacija. Moderno! Vrlo moderno! Ajde, da vam pričam najnoviju pjesničku poredbu što sam je večeras čula. To vam je Homer. Pravi Homer! Čujte samo. Gospodin Šubić je suho stablo... i to ne obično... nego neko vrlo čudnovato suho stablo na kom je procvala samo jedna grančica. Ta grančica, to je njegova ljubav prema meni. *Smije se*. Tako, vidite... dok se vi tamo zabavljate, ja moram da slušam pjesničke poredbe.

Nekoji iz društva okreću se prema Šubiću i Müleru.

PETROVIĆ *također okreće se*: - Oho! Kakav je to cercle?

ŠUBIĆ: - Ako je tako, gospodice, vrlo rado prepustit ću gospodinu Müleru da vas on zabavlja.

MÜLER: - Dragi gospodine, ta vi iz tako neznatnih događaja stvarate odmah čitavu dramu.

NINA *smije se*: - A ja ću vam reći sadržaj te drame: on se nameće, a ona ne zna kako bi se pred njim sakrila.

MÜLER *smije se*: - Taj bi sadržaj bio mnogo zgodniji za jednu komediju.

ŠUBIĆ: - Gospodine!...

NINA *Müleru*: - Ne, ne! Molim vas, ne govorite više s njim. Gospodin Šubić osjetio je da zapinje u svojoj duhovitosti, pa hoće da izazove svađu. Mjesto toga, učinimo radije već jednom kraj tom nesnosnom raspoloženju. Previše je tužno sve ispalo. Pozvat ćemo nekoga da nas malo razveseli. *Okrene se*. Eto, gospodina kapetana. On to najbolje razumije. Zar ne, gospodine kapetane.

KAPETAN *ustaje. Pristupi Nini i klanja se s komičnim dostojanstvom*: - Stojim vam sav na dispoziciju, gospodice.

NINA: - Dajte pripovijedajte nešto veselo. Gospodin Šubić izjavio mi je malo prije ljubav, i to me je neobično ožalostilo.

KAPETAN *Šubiću*: - O, vi nesretniče! Kakve to stvari o vama čujem. Što da sad radim? Ajde! Recite mi!

ŠUBIĆ *pokazuje prema društvu*: - Ništa. Da i dalje tamo nastavite svoj razgovor. Ovdje bi i vi mogli pokvariti svoje raspoloženje.

PAULA PETROVIĆ: - Šta se, zaboga, opet oni svadaju?

ČELAVI GOSPODIN S OČALIMA: - Mladost! Mladost!

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ: - Danas je uopće neka ukleta noć. *Pokazuje prema književniku*. - Pogledajte samo ovu moju himeru.

KNJIŽEVNIK: - Mislite li moguće da ste me uvrijedili? Ta vama je i Voltaire nula!

KAPETAN: - Ne! Tako to ne ide. Prije nego li izrečem svoj salamonski sud, ja vas obojicu moram preslušati.

MÜLER: - U ovoj stvari, mislim, da ne treba nikakvih sudaca. Sve je tu i previše jasno. Šubiću. Ako vam je gospodica jasno kazala da joj se ne namećete, što još onda tražite od nje? Vi biste već jednom morali znati da tu ima i drugih ljudi, koji više i iskrenije osjećaju za gospodicu, a prema kojima ona ne osjeća to isto što i prema vama.

ŠUBIĆ: - A taj drugi, koliko mogu da slutim, nije sigurno nitko drugi nego vi.

MÜLER: - Da! Moguće baš ja, gospodine!

ŠUBIĆ *smije se*: - Vi govorite vrlo uspjele šale.

NINA: - Nije vrijedno da ga slušate, dragi Müleru. Uzaludan je posao prepirati se s ljudima koji su malo previše pili. Vi sigurno ni ne znate, ali gospodin Šubić dok je trijezan, on vam je vrlo miroljubiv čovjek. Moglo bi se reći čak i dobrodušan. Vi ćete to, uostalom, i sami vidjeti. Njega samo vino čini herojem. Budite malo uvidavni, pa mu oprostite ovaj njegov večerašnji heroizam.

PAULA Šubiću: - Ja ne razumijem, koji ti je đavao opet večeras došao!

ŠUBIĆ: - Zašto? Ta mi se tako lijepo zabavljam.

PRAVNIK *ustaje*: - Ajde da i ja vidim što se to dogodilo. Ako se treba tući, ja sam za to.

ČELAVI GOSPODIN S OČALIMA *također ustaje se*: - A! A! A! Kod nas to baš uvijek mora da tako svrši.

NINA: - Vi ćete večeras, gospodine Šubiću, potrošiti svu svoju hrabrost i ja zbilja ne znam što ćete uraditi ako vam je jednom kasnije u životu ponestane.

ŠUBIĆ: - Vi valjda vidite, gospodice, da se ja samo branim. Napadač je bezuvjetno gospodin Müler. Neka samo izvoli nastaviti. Eto, sad imamo i veći auditorij.

MÜLER: - Što još, molim vas, želite da vam kažem? Držim da sam se do sada vrlo jasno izrazio. No, ako osim toga želite da još štogod čujete, mogu vam i to reći. Najtragičnije je kod čitave ove stvari da je sve što govorite gospodici Nini vrlo prozračna laž i obična lakrdija.

ŠUBIĆ: - Gospodine!... I nitkovi, kao što ste vi, znadu vrlo često da budu duhoviti, ali na tu vašu duhovitost mogu vam reći samo jednu riječ: van! Nosite se smjesta odavle!

SKORO SVI *okupe se oko Šubića i Mülera*: - Mir gospodo! Što je to?... Ali!... Ta moramo ih pomiriti!

ŠUBIĆ: - Van!

NINA *smije se*: - Vi večeras uistinu savršeno komedijate.

ŠUBIĆ *smije se*: - Da, gospodice! Vi me jedina shvaćate kako treba. Sve je to samo šala... obična šala...

MÜLER: - Vaše riječi nikome ne mogu da imponiraju. Svi, gospodine, dobro znadu tko ste vi, a tko sam ja!

ONI ŠTO DRŽE MÜLERA: - Ali? Ta pustite ga!... On ni sam ne zna što govori!...

ŠUBIĆ: - Zašto se toliko uzrujavate? Vi odilazite s mučeničkom aureolom oko glave.

ONI ŠTO DRŽE MÜLERA: - Ne slušajte ga!... Zar ne vidite da je pijan.

MÜLER: - O, ne! Tu više ja ne mogu da ostanem! Klanjam se! Prostota, ali što ćemo. Sluga pokoran! *Odlazi*.

ŠUBIĆ *Nini*: - Imate pravo, gospodice: večeras sam htio da se učinim herojem, ali na žalost ispao sam vrlo komično.

NINA: - Ovakva što moglo se od vas očekivati? Ako ne ovo, onda bar nešto slično.

ŠUBIĆ: - Što se toliko suzdržavate!? Čemu toliko obzira prema meni?! Evo! Pljunite na me! Tu! Pred svima!!

NINA *s prezirom i bolom okreće glavu na drugu stranu*.

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ: - Ta dajte, molim vas, prestanite već jednom!

ŠUBIĆ *Nini*: - Što čekate?! Učinite to! Ubijte me!! Uništite me dokraja!!!

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ: - Skandal! Danas to uistinu prvi put vidim, da se nekoga najprije pozove, a onda ga se baci iz stana. Ne znam koliko u tome može da bude tona i evropejštine.

PROFESOR: - Est modus in rebus.

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ *ćelavom gospodinu o očalima*: - Ta molim vas, kod nas zbilja ima ljudi koje čovjek ne može da podnese u svom društvu, ali da se tako postupa prema jednom Mülleru, koji podupire cijelu našu umjetničku bohemu, ne, toga ne razumijem.

ĆELAVI GOSPODIN S OČALIMA: - Pa dakako! Taj čovjek je član naših najelitnijih društava.

KNJIŽEVNIK: - Što vi tu, molim vas, imate da govorite?! Müller je posve obični snob. Na jednoj strani zgrče milione, a ovamo igra se mecene sa par kruna. Takvih mi mecena ne trebamo!

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ *književniku*: - Ne znam, možete li priseći da i vi već što od njega niste primili. Međutim dosta je svega toga! Ja se nadam da se tako skoro nećemo vidjeti. Laku noć!
Uzimlje ispod ruke ćelavog gospodina s očalima.

PETROVIĆ: - Kuda, kuda? Čekajte malo. I gospodin Šubić će s nama.

ĆELAVI GOSPODIN S OČALIMA: - S tim gospodinom neću dalje da idem.

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ: - Niti ja! Apsolutno!

ŠUBIĆ *s posmijehom*: - Da, gospodo, mi doista zajedno ne spadamo.

KOREKTNO ODJEVENI MLADIĆ *nervozno*: - Idemo! Idemo!

ĆELAVI GOSPODIN S OČALIMA: - Da! Da! Idemo! *Odlaze.*

PETROVIĆ: - Što im opet nije pravo?

KNJIŽEVNIK: - Ah! Zar da još tko i o njima vodi računa! Ona nacifrana nula! Taj će meni što govoriti? Dragi gospodine Šubiću, ja vam čestitam. Vi ste mi večeras iz srca govorili.

ŠUBIĆ: - Hvala vam! Samo pustite me! Ostavite me!

KNJIŽEVNIK: - Sutra vas ja sve ostavljam. Daleki svijet reći će vam koga ste imali u svojoj sredini. Onda ćete me i vi pojmiti... Onda ćete htjeti da vam dođem... ali onda ja... neću htjeti. Zbogom! Zbogom gospodo. Auf die Berge will ich steigen! *Teturajući i mašući šeširom po zraku izlazi.*

PRAVNIK: - Ovaj, koliko ga je poznam, svaku večer isto pripovijeda.

KAPETAN: - Ah! Što me se taj tiče? Meni je sada najveći problem gdje bismo mi još malo mogli piti.

PRAVNIK: - Ideja je izvrsna!

KAPETAN: - Čekaj!... Našao sam! Situacija je spašena.

PRAVNIK: - Dakle, onda idemo!

KARLO PETROVIĆ: - Čekajte!... Kuda ste se danas svi tako užurbali?... Idemo skupa. Klanjam se gospodine Šubiću! Nagliti vam se nikad ne valja. Polako!... Tko polako ide, daleko dođe! Poslušajte samo vi mene i nećete se pokajati. Meni se već svašta u životu dogodilo, ali nikad se zato nisam prenaglio. Kad čovjek razmisli prije nego što učini, uvijek bolje prođe. Poslušajte vi mene!... Idemo gospodo! *Idu kapetan, pravnik, Karlo Petrović i profesor.*

PAULA PETROVIĆ *Nini*: - Ajde! *Odlazi.*

ŠUBIĆ: - Nina! Jednu riječ!... Vašu posljednju riječ hoću da čujem!...

NINA: - Ja vas mrzim!... Mrzim vas!... *Odlazi.*

ŠUBIĆ *ostaje sam i zaplakavši histerično sruši se na divan.*

PAULA PETROVIĆ *ulazi polako. Obazire se na sve strane, kao da se boji da je ne bi netko zatekao*: - Pssst! Ti! Čuj me! *Glasnije*: Ta; zaboga, slušaj me već jednom.

ŠUBIĆ: - Što je? Što još hoćeš od mene?

PAULA: - Što hoću? Novaca mi treba! Ti si kriv da je moj muž izgubio cijelu plaću. Što me gledaš! Daj! Posudi mi nekoliko stotina.

ŠUBIĆ: - Novaca hoćeš?!... Uzmi!... Eto, tu je! *Izvadi lisnicu i s gnušenjem baci je kraj sebe na divan.*

PAULA: - Živjet ću valjda čitav mjesec od mudrosti što sam ih čula u ovom lijepom društvu. *Izvadi iz lisnice nekoliko banknota i spreml ih brzo u svoju torbicu.*

ŠUBIĆ: - Ne govori mi ni jedne riječi, jer i ja sam dobro vidim sve te imfamije i bljutavštine, ali meni pomoći više nema.

PAULA: - Tko može pomoći takvim ludama kao što si ti?! Nauči se jednom podnašati život onakav kakav je.

ŠUBIĆ: - Ovakvoga kao što ga sad provodim, ja neću ni ne mogu da podnesem. Ili - ili.

PAULA: - Ah što? Taj tvoj ili - ili već se odavna otrcao.

ŠUBIĆ: - Varaš se! Varaš se ti i svi koji tako misle. Oko mene kruže gadni tipovi, kao ovi noćas... Ja padam... Ja se blatim, ali vidim dobro svaku nijansu, svaku mrlju i osjećam je teško kao udarac koji donosi smrt. Ali ja to hoću! Ja hoću te vječne muke. Dajem onoj gnusnoj životinji što je nosim u sebi... dajem joj sve više blata! Moguće će jednog dana i nestati. Propast ili uskrснуće, u koje ja više ne vjerujem... jer ono jedino, što u sebi nosim, ljubav prema tvojoj kćeri, zato više nema nade... Nema! Ona me prezire. Ja sam ništa u njezinim očima.

PAULA: - Zato, jer ti je to ona kazala!

ŠUBIĆ: - Svi ste mi vi to već kazali, i ti, i tvoj muž i ona...

PAULA: - Mogla sam ti dati svoju kćer onda dok si još bio kukavni đak, pa da oboje jednog dana, kraj velike vaše ljubavi, svršite pod tuđim plotom! Ili, zar ne, mogla sam se osloniti na plaću one ništarije, mog muža, koju, kako ti dobro znaš, nije večeras prvi put zakartao!

ŠUBIĆ: - O, da mi je ikad dala bar malo nade, mogla je učiniti sve što je htjela. Ali Müller... Müller... to je vama bila partija za Ninu.

PAULA: - Müller je večeras izletio kako je i zaslužio, a ja se nadam da smo ga se konačno i mi riješili.

ŠUBIĆ: - Tako danas govoriš, ali onda... onda!... Oh! Kako si gadna bila! Prodati si je htjela ti i tvoj muž. Da!... Prodati! *Iskapi jednu čašu.*

PAULA: - Ah, s tobom se danas više ne može razgovarati. Manje pij, to je sve što ti mogu da kažem.

ŠUBIĆ: - Nitko više ne treba da mi govori. Ona mi je već sve rekla. Sve... sve!

PAULA: - Svuci se, legni i ne pij više, opet ti kažem, a sutra ćemo dalje govoriti.

ŠUBIĆ: - Ne! Ne! Ne treba više ništa. Idi! Ostavi me i ne dolazi mi više jer, ono... što je između nas... to samo blati ono jedino što prema njoj osjećam. To bar neka ostane čisto...

PAULA: - To je dakle sve što još za mene osjećaš!

ŠUBIĆ: - Da! Sve! Samo idi! Nikoga vas više ja ne trebam... Sam ću tu ostati... I pit ću... da pit ću, sad, i sutra... i uvijek...! *Natače čašu i ispija je nadušak, a onda ponovo natače i ispija.*

PAULA: - Pij onda. Pij ludove! Zbogom! Adio!... Papa! *Odlazi.*

ŠUBIĆ *sruši se na stolicu*: - Piti... piti... da... piti...

Kroz prozor razlijeva se po njemu žuto mamurno sunčano svjetlo.

Konac prvog prizora

II PRIZOR

Soba kod Petrovićevih.

KARLO PETROVIĆ: - Što ću, o bože, što ću?

PAULA PETROVIĆ: - Ništa! Ništa! Ništa! Sad si gotov! Gotov si!

PETROVIĆ: - Što hoćeš od mene, ti bezdušna ženo?!

PAULA: - Hoću da te se riješim. Hoću da živim! Da živim!

PETROVIĆ: - A? Dakle to bi ti htjela?

PAULA: - Da! To! To! To!

PETROVIĆ: - Prekasno ti je sad. Prekasno! Već si ocvala. Više te nitko neće!

PAULA: - Na svaki prst deset! Na svaki prst!...

PETROVIĆ: - Pogledaj se malo u zrcalo, pa ćeš sve vidjeti. Još malo pa ti neće pomagati ni boje, ni puder, ni mider! Junona u ruševinama!

PAULA: - Mlada sam! Lijepa sam! Zdrava sam! Hiljade ih još mogu naći! Hiljade!

PETROVIĆ: - Za jednu noć, a onda zbogom... zbogom milostiva!

PAULA: - Hoće! Hoće me! A ti ćeš u zatvor... u zatvor ćeš gospodine. Ovaj put ti više nitko neće pomoći. Pronevjerenih deset tisuća neće ti nitko dati. Živjele karte! Živjele!

PETROVIĆ: - Ti, bestidno, jadno stvorenje!

PAULA: - Ne! Ne! Neće ti ovaj put pomoći ni Šubić. Misliš li da će ga moguće ganuti ono tvoje glupo pismo što si mu ga poslao. Ha! Ha! Ha! Eto ga! Tu je! Nosi već sa sobom deset tisuća da ti ih dade!

PETROVIĆ: - Pa dobro... Hajde! Idi ti k njemu. Neka ih tebi onda dade! Zavedi ga! Očaraj ga svojom silnom ljepotom...

PAULA: - Šuti! O njemu mi ne govori! Nisi dostojan ni da ime njegovo spomeneš.

PETROVIĆ: - Objesila si se o njega, ali te više neće. Neće te! Zbogom! Svršena je ljubav!... Ha! Ha! Grozi mi se da ću u zatvor! Dobro... dobro... ja idem. A kuda ćeš ti, milostiva? Kuda?

PAULA: - A ne, ne, ne! Nećeš ti u zatvor. Ha! Ha! Prerano si se poveselio. Znam da bi tebi, propalico, bilo to posve svejedno, jer ti nemaš više srama, ... ali ti ćeš napraviti ono drugo... *Pokazuje prstom na svoju sljepoočicu...* ono drugo... A ako budeš... kukavica... onda ću se za to ja poskrbiti!

Sa hodnika zvonu zvonce.

SLUŽAVKA *ulazi*: - Gospodin Šubić želio bi da razgovara s gospodinom.

PAULA: - Što! Dakle, došao je! I to skoro ne mogu da vjerujem.

PETROVIĆ: - Odlazi odavde!

PAULA *smije se*: - Prerano si stao u tu lavsku pozu... Strpi se, još časak. *Odlazi.*

PETROVIĆ *služavki*: - Zamolite gospodina Šubića da uđe.

SLUŽAVKA *odlazi.*

ŠUBIĆ *ulazi.*

KARLO PETROVIĆ *poleti mu u susret i pruža mu obje ruke. Kretnje su mu zbunjene*: - Dobar dan, gospodine Šubiću! Lijepo od vas da ste došli. Izvolite sjesti. *Obojica sjednu u fotelje.* Vi ste dakle primili moje pismo?!

ŠUBIĆ: - Da! Ja sam primio vaše zagonetno ljubezno pismo. Najednom takvo iznenađenje, što?!

PETROVIĆ: - Pa nas dvojica, koliko se ja sjećam, nismo se nikad svađali. Ta oduvijek bili smo dobri prijatelji.

ŠUBIĆ: - Ja međutim mislim, da između mene i vaše obitelji, gospodine Petroviću, postoje još samo neki vrlo hladni, rekao bi skoro, diplomatski odnosi. Eto, zašto me je iznenadila onolika osjećajnost u vašem listu.

PETROVIĆ *smije se na silu*: - Ja vidim da se vi šalite! Evo, izvolite jednu cigaretu, vi stari nepopravljivče! *Pružna mu dozu. Šubić otklanja.* Ili bi još bolje bilo da popijemo jedan dobar čaj, pa da se malo zgrijemo. Danas je ionako hladan i oblačan dan. Sve se sprema na kišu. Mislim, dakle, da nam malo čaja ne bi škodilo. Neki dan sam od jednog prijatelja dobio na dar bocu izvrsnog francuskog konjaka. Ja znam da vi volite malo gucnuti. Hoću, dakle, da se kod mene osjećate kao kod kuće.

ŠUBIĆ: - Ostavite! Hvala vam na tolikoj pažljivosti, ali ja mislim da ovdje i bez čaja vlada tako prekrasno raspoloženje.

PETROVIĆ: - Vi ste još uvijek onaj isti nepopravljivi ironičar. Kadgod vas čovjek pogleda, uvijek vam je posmijeh na usnici. Ali čekajte, vi! Čekajte samo. Idu dani i oni će ga malo-pomalo izbrisati s

vašeg lica. Sve vam na svijetu mora da doživi promjenu, pa eto vidite, ... i kod nas se u posljednje doba toliko toga promijenilo.

ŠUBIĆ: - A? Zar uistinu tako usudne promjene?

PETROVIĆ: - Da! Svašta se dogodilo. Ali najprije moram vam reći nešto što me uistinu vrlo veseli. Od one nesretne večeri, kad ste se sukobili sa Müllerom, ne dolazi on više u našu kuću. Ne mogu da vam kažem koliko me to veseli.

ŠUBIĆ: - Nemojte! Otkada, zaboga, vi tako govorite? Jer ako je zbilja istina što ste mi kazali, onda je to zbilja i te kako znamenita dramatska promjena. Pogotovo za gospođicu Ninu. Po vašoj kući stali su lepršati crni florovi.

PETROVIĆ *smije se*: - Ta kakvi florovi? Ne valjda od tuge za tim čovjekom za koga moja kći nikad nije osjećala ni mrve simpatija. Sačuvaj bože takvih tipova!

ŠUBIĆ: - O, ne, to vam ne mogu da vjerujem, jer bar na vas morala je ta promjena vrlo neugodno djelovati. Preda mnom tajite, jer svemu tome krivac sam ja. Ta ipak pomislite samo! Vi ste žrtva jednog mladog ludova, koji vam je raskidao tako skupocjene društvene veze.

PETROVIĆ: - U tom se, dragi Šubiću, potpuno varate. Ne znam odakle vam uopće takve misli?! Baš meni je taj čovjek oduvijek bio sumnjiv i da vam pravo kažem, odvratani.

ŠUBIĆ: - Vrlo dobro! No unatoč svemu, vi ste tom istom čovjeku htjeli dati svoju kćer, a kad sam ja došao, vi ste mi se cinično rugali. Još i sad kao da vidim onaj studeni ironični posmijeh što je blještalo u vašem cvikeru. No! Pokušajte se sjetiti toga, gospodine Petroviću!

PETROVIĆ: - Ja vas uistinu ne razumijem. Što je meni bio taj Müller? Ništa. Jedno poznanstvo, kakvih je moja kći mogla još stotine da napravi. Ne! Ne! Vi moguće ni sami ne znate kako se rugate mom jadnom očinskom srcu.

ŠUBIĆ: - Očinsko srce! Doduše malo staromodna riječ, ali još uvijek zgodna za ljude, kao što ste vi. Ne! Ne! Ma priznajte! Vi se samo šalite!... Sa mnom, malim dečkom! Najednom ćete mi namignuti, pa ćemo se obojica morati nasmijati. Ta ja već unaprijed znam kako će se sve to svršiti. No!... No dajte!... Čemu toliko oklijevate?! Istina, pikantno je gledati jednog sentimentalnog matematičara; ali ipak, ako ustrajete u toj ulozi, bit će nam doskora obojici dosadno. Uostalom, jadni čovječe, vi ste zbilja blijedi. Ha? Što? Vi se već valjda i sami pomalo sjećate? Čekajte! Ja ću vam prvi pomoći. Matematika je naime sasvim nešto drugo od svega ovoga što ja govorim. Jel' te? Eto, vaga je, primjerice, valjda najidealniji instrument što ga providnost daje u ruke ljudima kao što ste vi? Kako je tu lako snaći se! Na jednu zdjelicu dolaze milijuni, tvornica, gospodin Müller, a na drugu?... Što? Hajde da zbijamo šale. Na drugu ništa, nego moje srce. *Smije se*. Tko, molim vas, da se tu ne nasmije, jer i to srce, i to je tek samo apstrakcija. Ali sad dolazi, a pogotovo za svakog razboritog čovjeka, jedna upravo neshvatljiva poanta. Dogodi se, eto, i bistar čovjek prevari se s vagom u ruci. Ja držim da je to vrlo žalosno, jer ako se i matematičar prevari u svojim računima, spada to bezuvjetno u poglavlje čovječe tragedije. Tako vam je to, vidite, gospodine Petroviću: *errare... periculosum est!* A pogotovo onda... pogotovo onda ako je čovjek samo i samo matematičar.

PETROVIĆ: - Moram priznati, baš lijepo ste me opisali. Čak i više: precijenili ste me upravo... Čovjek koji, kako ste ga vi opisali, nije ništa drugo nego hladan, bistar razum i dobar matematičar, takav čovjek živi, a da mu pri tom ne prave zapreka niti njegova niti tuđa savjest. On ide naprijed, a da mu ljudi i njihove sudbine ne znače više od jedne brojke, koja tek u njegovu računu dobiva svoje značenje. Priznat ću vam: ima... ima takvih ljudi. Oni danas sjede u foteljama, raspoložu s milijardama i po volji dirigiraju sudbinom čitavog čovječanstva. Njima sve služi: štampa, birokracija, kler, umjetnost i poezija. Oni stvaraju stranke, kulturne smjerove, politiku i sve, što god hoćete. I sad razmislite što ste kazali. Po vašim riječima imao bih da jedan od tih budem ja, čovjek, koji već dvadeset i pet godina gnjilim među kancelarijskim spisima; čovjek, koji ni u javnom životu, niti u svojoj porodici nikad sreće nije imao; čovjek, kojega su njegove strasti do kraja uništile. *Kod posljednjih riječi dršće mu glas.*

ŠUBIĆ: - O, tako opet nisu naivne mogle da budu moje riječi, kako ih vi tumačite. Kad sam rekao da ste matematičar, onda sam sigurno htio da nešto kažem o vašim etičkim vrlinama. A to je valjda i suviše jasno, da svakom matematičaru ne uspijevaju računati. Ali dosta tih pripovijesti. Ajmo radije započeti nešto veselo, pa da se obojica od srca nasmijemo. Ha? Ako se ne varam, vi već nešto spremate.

PETROVIĆ: - Gospodine Šubiću! Ja ne mogu više... Sve ću vam reći, a vi onda mislite i radite što god hoćete. Odlučio sam pred par dana da ozbiljno započnem jedan posao, koji bi mi toliko donio da se bar privremeno izvučem iz materijalnih neprilika u koje sam zapao ove godine. Sjeo sam za ovaj pisaći stol, ali dulje od deset časaka nisam više mogao da tu ostanem. Evo!... Ogladajte se oko sebe! Sve je ovdje otrovano i prokletu. Ove stijene... Ove zavjese... Svaki komad pokućstva... Zrak što ga udišete... i svi mi što ovdje živimo! Razumijete li vi šta to znači? A ovdje vidite, ovdje živim ja već dvadeset godina, kraj žene koja je uništila i mene i moju bračnu sreću... Ali bolje, pustimo to. Ta vi me valjda i bez toga razumijete!

ŠUBIĆ: - O, ja vas uvijek izvrsno razumijem, ali kao stari kavalir, morali biste i vi mene jednom da shvatite, a pogotovo u času kad izdaleka - i ako vrlo bojažljivo - natucate o svojoj povrijeđenoj časti i poremećenom bračnom životu. Danas prvi put čujem da vi to osjećate kao neku tragediju, jer kad smo dosad o tom razgovarali, vi ste cijelu tu pripovijest rješavali sa par prilično jeftinih šala, a onda u vašu kuću dolazim tek posljednjih par godina, pa prema tome mislim da nisam baš ja prvi unio disonance u vaš porodični život.

PETROVIĆ: - Ah, kako sam daleko od toga da vas zbog čega okrivljujem. Moju sreću razorila je moja žena već prvih dana našeg braka. Ali što sam mogao da joj učinim?! Da je ostavim, zato mi nije dostajalo snage, a s druge strane, uništavao me je svaki časak života što sam ga kraj nje morao da provedem. Isprva sam se nadao da će je uza me privezati dijete, ali i onda kad se Nina rodila, ostalo je sve kao i prije: ona je živjela za sebe, ja za sebe. Nina je još kao djevojčica znala za sve to. Onu ljubav, što je to dijete za me osjećalo, uništila je moja žena, premda joj nije uspjelo da je predobije za se. Trpio sam sve to, dokle god sam mogao.

ŠUBIĆ: - Vaša je pripovijest uistinu vrlo ganutljiva, ali kako da baš danas izbijaju iz vaših riječi sentimentalni tonovi?! Ja upravo ne znam kako da se prema vama ponašam. Ta gdje vam je onaj vaš dosadašnji slavni cinizam?

PETROVIĆ: - Takav je cinizam, kod ljudi moje vrste, samo obična maska iza koje se skriva jadno i pregaženo srce.

ŠUBIĆ: - Ta maska bila je bar kod vas tako izvrsna, te ne znam ako ju je tko mogao da razluči od prave vaše fizionomije. Uostalom što? Ne podsmjehujete li se vi i sad? Isti ovaj čas, dok mi sve to govorite?

PETROVIĆ: - Kad me dokraja saslušate, onda ćete sami moći da prosudite... Eto! Tu, u ovoj kući, bio mi je jednog dana život nemoguć. Nervi mi se već sasvim istrošili i došao je čas kad sam morao da što prije učinim kraj svemu tome. Svoj spas vidio sam u tom, da pobjegnem nekamo i prepustim njih dvije svaku svojoj sudbini. Ali kako da otiđem a da im ništa ne ostavim?! Recite... recite sami, jesam li to mogao da učinim? Je li moje srce moglo da podnese što takva?! I tada, latio sam se najočajnijeg sredstva... Postao sam kartaš. Nisam dobivao... dragi Šubiću?... nisam, nisam, ali samo luda nada da bih konačno ipak jednom mogao dobiti, spasila me je da nisam poludio gledajući što se sve posljednjih par godina oko mene u ovoj kući događalo.

ŠUBIĆ: - Koliko vas ja poznajem, držim, da biste vi ostali ovdje igrajući cinika i u onom slučaju da vas je sreća poslužila. Biti bogat i ciničan, to se dvoje izvrsno slaže.

PETROVIĆ: - Sami... sami ćete sve vidjeti...! kad sam neki dan u jednom danu prokartao sav novac, što mi ga je posudio moj najbolji prijatelj, vratio sam se ja još istog dana k njemu da ga ponovo molim. Eto! Tako nisko sam pao. I već sam stajao pred njegovim vratima, htio da pozvonim, ali u posljednji čas nestalo mi je snage, ruka mi je klonula, i ja sam htio da jaučem na onim stepenicama od boli, osjećajući u sebi najveće poniženje što ga jedan čovjek može da osjeti. No unatoč svemu

tome, ja sam morao doći do novaca i opet igrati... Što se sa mnom poslije toga zbivalo, ja se više ne sjećam, samo znam da sam od uredskog novca, što mi je bio povjeren, uzeo deset tisuća kruna i zakartao ih sve do posljednjeg novčića još iste te noći... Nitko više nema da mi pomogne. Vi! Vi ste još jedini u koga vjerujem. Spasite me! Eto! Na koljenima vas molim! *Padne pred Šubića na koljena, obuhvati njegovu ruku i ljubi mu je.*

ŠUBIĆ: - Fuj! Fuj! Upravo ste đavolski dosjetljivo sve to udesili. Ustanite. Vi mi se gadite! Ružni ste kao insekt!

PETROVIĆ *plačuci*: - Meni više nema spasa! Ja sam zauvijek izgubljen ako mi vi ne pomognete. Spasite me! Spasite me! Jedino je što mi preostaje, da se ubijem. Ali to ja ne mogu. Ne mogu! Osratomit ću zauvijek ime svom nesretnom jadnom djetetu. *Ustane. Sav slomljen posrne u naslonjač i pokrije lice rukama.*

ŠUBIĆ: - Vi ste kukavica!... kukavica! Razumijete li me?!

PETROVIĆ: - Tražite od mene sve što hoćete! Sve! Sve! Sve ću učiniti. Samo pomozite!

ŠUBIĆ: - Ubijte se! Eto! U tom vam je spas! Što?! Da i dalje živite?! Ta vi ionako plazite, a ne živite. *Jedna nervozna stanka. Šubić pokrije lice rukama. Više za se. Što ja to činim?... Bože!... Ali što mogu?!... Što?*

PETROVIĆ: - Istina... istina... istina je sve što vi govorite, ali pomoći ja ne mogu... Ja moram živjeti... Ovakav kakav sam... Od svih vas popljuvan.

ŠUBIĆ: - Čemu dalje da trošimo riječi? Vi ste razorili sve što sam imao. Moju ljubav, dušu... dušu koju ste uništili. Eto. I vama je došlo vrijeme. Neka nas sad vihor sve ponese! Sve! Sve!... Kao kakav ukleti kraljević živio sam ja sve ovo posljednje vrijeme. Trnje... trnje... svuda oko mene trnje..., kroz koje može da prođe, a da pri tom ne vrisne... a da pri tom ne vrisne od boli... samo kakva blijeda lijepa kraljevna. Neka me dakle ona spasi... ona! Mene i vas!

PETROVIĆ: - Mislite li moguće moju kćer? Recite! Ja vas ne shvaćam!

ŠUBIĆ: - Čekajte! Sve će odmah biti jasno. Bolno jasno. Novaca jel' te? Mnogo... mnogo novaca vi trebate! Dobro! Ja ću ih dati, ali zato i ja nešto trebam... Moguće ženu... moguće baš onu koju volim... ženu koja mene prezire! Hoću... Ja hoću da je u tu studenu zamku uhvatim... I ona će biti studena... a ja ću je cjelivati... cjelivati...! Zar vi moguće sumnjate da vam ja ne bih dao?! Recite!! Ja hoću da vas uništim!!

PETROVIĆ: - Smilujte se! Ne govorite dalje... ne govorite... To je užasno i pomisliti... pomisliti samo! Zar o mojoj kćeri tako govoriti?! O njoj koja vas voli baš tako ludo kao i vi nju... Mogu li ja uopće da govorim o onome što ona prema vama osjeća. Dođite kad hoćete i ozbiljno sve recite! Evo, ja vam prvi dajem svoj blagoslov!

ŠUBIĆ: - Ha! Ha! Vi hoćete da me isprosite... isprosite! Vrijeme za to prošlo je... Pošli smo već nizbrdo! Sad se to više zaustaviti ne može... Nitko... nitko to više ne može... Niti vi, niti ja, ni vaša kći... Već letimo!

PETROVIĆ: - Ma ne, ne! Ovaj čas vi ste uzrjani... ali ja otprije već dobro poznajem vaše plemenite osjećaje...

ŠUBIĆ: - Moji osjećaji...?! Ha! Ha! Kako su se ti do danas promijenili!? Što da dakle više duljimo?! Otvorimo karte...! Sve ovo vidite... sve ove zanimljive potankosti, htio bih ja da razgovaram s gospodicom Ninom. S njom! Nasamo. To bi za moj ukus bilo mnogo... mnogo pikantnije...

PETROVIĆ: - Što to govorite?! Ja tako osjećam koliko vi sami kraj toga trpíte, vi nesretni čovječe!

ŠUBIĆ: - Da!... Ja trpim... ja!... samo ja!... Otrov je svaka riječ što je kažem, ali taj otrov samo moje srce uništava... Sve znam!... tako užasno jasno znam sve što hoću... Što mi se primićete?! Ha! Ha! Vi valjda nećete da me tješite? Dalje!... Dalje od mene!! Ja ću večeras u svom stanu... očekivati vašu... gospodicu... kćerku! Ja i ona... mi ćemo se bolje sporazumjeti!... A da nam ne bude dosadno... nabavit ću dvije... tri boce... vina... još kakvih malih kolačića... Sve to nije baš tako komplicirano... Ja mislim, da ćete joj znati... isporučiti!

PETROVIĆ: - Ne! Ne! Ja to ne mogu! Ne mogu!

ŠUBIĆ: - Ha! Ako to ne učinite... onda ću do đavola morati... ja sam da odem... a uistinu bit će mnogo veselije... bude li nas više... Dajte, dakle, da svi jednom kolotečinom odemo!... Zbogom, gospodine Petroviću! Ja strpljivo čekam!... Čitavu današnju večer! *Odlazi.*

KARLO PETROVIĆ *sruši se zaplakavši na stolicu kod pisaćeg stola.*

SLUŽAVKA *ulazi kao da ništa ne vidi, ili kao da je već naučena na što takva i prostire stol ni ne osvrćući se na njega. Odlazi.*

KARLO PETROVIĆ *otvori ladicu, prisloni drhtavom rukom revolver na sljepoočicu ali ruka mu klone. Taj čas pojavi se iza njegovih leđa Paula Petrović.*

PAULA PETROVIĆ *prezirno smješeci se: - No!?!... Što je?!...*

PETROVIĆ: - Užas... užas...! On hoće da večeras... U njegov stan... dođe Nina.

PAULA: - Pa?...

PETROVIĆ: - Ne, ne! Ja to ne mogu podnijeti... Radije ću pustiti da me zatvore.

PAULA: - Da te zatvore?! Tako?!... *Bijesno.* A ja ti kažem, da će ona otići ili... *Pokazuje prstom na revolver.* ... Tamo vidiš!... Onda ti još samo to preostaje.

PETROVIĆ: *Pokrije lice rukama.* - Ne, ja to ne mogu... ne mogu...!

NINA *ulazi. Sjedne k stolu kao da ih obojicu nije ni primijetila.*

KARLO PETROVIĆ *trgne se u tom času i brzo spremi revolver u ladicu. Nato on i njegova žena bez riječi sjednu za stol.*

SLUŽAVKA *donaša jelo na stol i odlazi. NINA natoči čaja u svoju šalicu i pije. KARLO PETROVIĆ Također uzimlje čaja.*

PAULA *gleda ga i nervozno bubnja po stolu: - Što? Tebi taj čaj nekako osobito prija? Izvoliš li moguće i malo maslaca na kruhu?!*

PETROVIĆ: - Zaklinjem te da me pustiš već jednom u miru!

PAULA: - Zbilja? Da te na miru pustim? Pa da! Što da više raspravljamo o tom tako neznatnom doživljaju što sam ga morala da doživim poslije dvadeset godina braka.

PETROVIĆ: - Što sam počinio... tiče se samo mene!

PAULA *bijesno se smiješeći: - A to, što ću ja morati da odem nekamo za prostu služavku, ili u kakvo zabavište skupa s tvojom kćerkom, to se tebe ne tiče?!*

NINA: - Zar niste prije imali vremena da sipate te gadne riječi, što vam izlaze iz vaših blatnih duša, nego baš sad kad ste sjeli k stolu?! Bez toga ovdje ne može da prođe ni jedan dan.

PAULA: - O! To su samo malenkosti, draga moja! Imat ćeš doskora dosta prilike da se uzrujavaš. Moguće već sutra, ako ne još i danas... Što?! Ti me tako začuđeno gledaš kao da još ništa ne znaš! Ti joj dakle još ništa nisi rekao!... Čekaj; mogu i ja da joj kažem... Tvoj tata opet je otišao da se spašava iz ove kuće i započinje novi život. Tom zgodom dogodila mu se samo ta neznatna neprilika da je prokartao deset tisuća kruna, što ih je imao u svom uredu.

NINA: - Deset tisuća?!... Što govoriš?... Ma ne... ja to ne mogu da vjerujem!

PETROVIĆ *lupa šakom po stolu: - Jesam! Jesam! Prokartao sam ih! Pa što bi ti onda htjela? Što? Daj reci!*

NINA *prigušeno: - Što vičete? Zar ne vidite da su prozori otvoreni i da vas sluša cijeli svijet. Trči k prozorima i zatvara ih. Zatim se uhvati rukama za glavu: Ma gdje sam ja, u kakvom sam to paklu?!*

PAULA: - Više ti ne pomaže zatvarati prozore! Doskora će sav svijet gledati kako će preko ulice voditi svezanog velemožnog gospodina!

PETROVIĆ: - Neka! Neka slušaju. Neka čuje cijeli svijet kako mi ova životinja ispija krv već dvadeset godina! Što bi htjela? Da ih idem krasti; pa da ih tebi donosim da imaš za svoje ljubavnike! Što više hoćeš od ovog nesretnog čovjeka?

PAULA *smiješeći se: Sam si već, dragane, pogodio što preostaje čovjeku koji dotle dovede svoju porodicu.*

PETROVIĆ: - Zar sam je ja doveo? Ja? Je li? Meni ti to možeš da kažeš? Ti koja već godine i godine jedeš komad po komad mojeg mesa. *Ide prema njoj i digne ruke. Gade... bludnice!!*

PAULA: - Ha! Bi li propalice, ... bi li još htio da me i tučeš?!... Ne! Nećeš toga nikad doživjeti. Ako se, gade, ne ubiješ sam, ja ću te onda ubiti! *Odlazi prema stolu i izvadi revolver. Ubit ću te!*

NINA *udara nogama o pod i više histerično*: - Što hoćeš?!... Zar ti još nije dosta svega toga?!...

PETROVIĆ *Nini*: - Što si tu stala pred mene?!... Pusti je!... Evo! Neka me ubije!

PAULA *stavi revolver na stol*: Pa dobro!... Ja sam onda svemu kriva. Ja! Nitko više... Hoćeš li, draga moja kćeri, da se i ubijem?! Daj! Reci samo!

NINA: - Idite... oboje mi idite ispred očiju, da vas nikad više ne vidim!... Ubijali ste me, uništavali ste me!... Morala sam da trpim što nikad jedan stvor nije morao da trpi... Eto... sad ste me konačno ubili!... Jeste li sretni?... Gledajte me! Gledajte! Uživajte obojica!... *Klone i uhvati se rukom za glavu*. Gdje mi je moje djetinjstvo? *Plače*. U što mi je prošla cijela moja mladost!...

PETROVIĆ: - Ako postoji, gore tamo negdje na nebu, kakav bog, on jedini dobro zna koliko sam ja sreće imao u svom životu.

PAULA *smije se*: - A ja sam je imala, ništarijo! Sva se rastapam kraj tebe u sreći od prvog časa kad sam te ugledala!

PETROVIĆ: - Zašto si pošla za mene?! Da me uništiš! Mene i sebe!

PAULA: - Iz ljubavi sam pošla! Iz silne ljubavi što sam je prema tebi osjećala!

PETROVIĆ: - Kako si radila, tako si i dočekala.

NINA: - Još sutra otići ću iz proklete ove jame, da me nikad više ne vidite! Ništa od vas ne trebam! Samo novac taj vratite! Samo to!

PAULA: - "To samo"! A gdje da, molim te, on dobije "to samo"! On, koji je isposuđivao gdje je god mogao! Na sve strane! Čak i tamo je otišao gdje je još jedino bilo bar malo nade, pa mu je i to eto bilo zabadava. Gdje je bio? To i sama lako možeš da pogodiš.

NINA: - Što? Pa zar k njemu valda nije otišao!

PAULA: - Da! Zamolio je eto... samoga Šubića.

NINA *Petroviću s očajem*: - Zar i to si još mogao da učiniš?! Kao kukavni prosjak da odeš čovjeku koga sam ja pod noge svoje bacila, otjerala ga od sebe... ponizila na najstrahovitiji način!

PETROVIĆ: - Od svih ljudi, što ih poznajem, samo na tog poštenog čovjeka mogao sam da se obratim. Dao mi nije ništa... čuo sam od njega toliko strašnih i gorkih riječi, ali osjećam da je on, unatoč svemu, najpošteniji mladić što sam ga ikad u svom životu susreo.

PAULA: - Konačno si dakle i ti to morao da priznaš.

NINA: - Zar nisi dobro znao sve što sam tom čovjeku učinila?!

PETROVIĆ: - Znao sam!... Učinio sam... Eto... ubij me sad slobodno ako hoćeš!...

NINA: - Kakav užas!... Kakav užas!... Što mu je samo morao da odgovori onaj čovjek?!... Reci mi što ti je rekao! *Uhvati Karla Petrovića za prsa i drma ga*. Reci mi! Ja to moram da znam!... Govori... Jer ako mi ne kažeš, ja ću poludjeti! Poludjet ću!!

PETROVIĆ: - Ne!... Ja ti to ne mogu da kažem. Ne mogu!

NINA: Reci! Čuješ li me!...

PAULA: - Šta mu je rekao? Smiješne pripovijesti kakve on obično govori. Rekao mu je da, ako želi što, neka tebe pošalje. Ti, da ga moliš!... Sad eto znaš.

NINA: - Ja?!... Ja da k njemu dođem!... Ja?!... *Riječi su joj isprekidane smijehom koji, čini se, kao da će se svaki čas pretvoriti u histeričan plač. Tetura malo, kao da je pijana*. Kako je to dobra ideja!... Izvršno!... Zbilja izvršno!... Pa zašto i da ne odem?... On će meni dati deset tisuća kruna, a ja njemu poljubac... jedan poljubac... *Glas joj pri koncu biva sve tiši i tiši. Smijeha nestaje. Napokon sva blijeda kao smrt sruši se u naslonjač i nepomično zuri preda se*.

PETROVIĆ *padne na koljena pred Ninu i ljubi joj ruke*: - Ne muči se! Ne muči se! Jedino moje dijete!

PAULA: - Koga se ljubi, draga moja, toga se najgore ujeda. Drukčije ne treba da to shvatiš.

NINA *kroz posmijeh, glasom koji je sav s boli natopljen*: - Da... jer me ljubi, zato me zove... Da, zato... Da! Da!

PAULA: - On te ljubi. O tom nikad nisam sumnjala, ali on će ti govoriti moguće posve protivno od onoga što zapravo osjeća, pri čem će više mučiti sebe negoli tebe.

NINA: - Da! Shvaćam! Samo doba je već da idem. Kasno je!... *Hoće da ide.*

KARLO *zaustavljajući je*: - Ne! Ne! Ja to ne mogu da dopustim!

NINA: - Ti se sigurno samo šališ. Što se bojiš? On će me dočekati ljepše nego što uopće možeš da pomisliš. *Prema Pauli.* Po svoj prilici u onoj maloj sobici, o kojoj si mi pripovijedala, znaš u onoj, sa sofama, vanjkušićima i dubokim foteljima.

PAULA: - Čemu sva ta ironija? Govori što hoćeš, ali preda mnom nikad nećeš sakriti svoje osjećaje.

NINA: - Pa da, da ga volim. *Bijesno smiješeći se gleda majku.* Objе ga mi volimo!...

PAULA: - *trgne se u tom času i gleda je s mržnjom.*

NINA: - Ali dosta... dosta... Mora da sam blijeda... Ta ja hoću da mu se svidim. I preobući se moram... Budi, dakle dragi tata, potpuno miran. Još malo i ti ćeš imati deset tisuća kruna, a ja dragoga... *Zbogom! Prema majci: Do viđenja! Pođe.*

PETROVIĆ: - Kuda ćeš! Nina moja!

PAULA: - Stani!... Još časak!

NINA *stane. Okrene se prema majci*: - Što hoćeš?...

PAULA *svladajući jedan osjećaj u sebi*: - Ništa... Idi!... *Nina odlazi.*

PETROVIĆ *plačući*: - Tko je taj... tko je... koji me toliko kažnjava?!...

PAULA: - Što ti je?... Što ti je?... Odakle ti toliko suza, stari licemjerče? Jedinog čovjeka, koga sam ljubila, radi tebe sam morala da izgubim. *Uhvati ga za ruku i trese ga.* Čuješ li me?!... Sotono!... Davle!!

Konac drugog prizora

III PRIZOR

Soba kod Šubića. Izvana se čuje šum kiše. Šubić nervozno šeće po sobi. Ulazi Nina. U času kad je on opazi zaustavi se i gleda prestravljeno, kao da se pred njim pojavila sablast. Nina je obučena sva u crninu. Mrtvački je blijeda.

NINA: - Tu sam! Došla sam, gospodine Šubiću! Što me tako začuđeno promatrate? *Sjedne u naslonjač.*

ŠUBIĆ *sjedne njoj nasuprot*: - Časovita slabost i ništa više. Ne mogu odjednom da pomirim u sebi ono što se u meni događa, gledajući vas ovdje u mojoj sobi. Samu. Pogotovo kad sigurno i vi moguće znate sve o čem se radi.

NINA: - Sve znam. Na sve sam spremna. Ja sam došla do dobijem od vas deset tisuća kruna, koji su potrebni da se moj otac spasi od tamnice. Vidite dakle da sam u sve dobro upućena, i da vas nisam pohodila samo iz platonskih razloga.

ŠUBIĆ: - A uvjeti pod kojima vi to možete dobiti! Jesu li vam i ti poznati?

NINA: - Onome tko vas malo pozna, lako je pogoditi vaše uvjete, a da pri tom ne kažete niti jednu riječ. Prvo je, što čovjek mora kod toga pomisliti, da će ti uvjeti biti bestidni kao što ste vi i cijelo vaše biće.

ŠUBIĆ: - Vi previše osorno govorite s onim od koga očekujete pomoć.

NINA: - Ja vas smatram kukavnim i tako pokvarenim da vi ni u kom slučaju ne biste htjeli propustiti ovu zgodu. Suviše ste truli u sebi da zbog mojih riječi sazori u vama jedna odluka. Sve znam što hoćete!

ŠUBIĆ: - Vas ja tražim, svu! Je li vam i to rekao vaš otac? Jeste li se i s tim pomirili, gospodice?

NINA: - Da!

ŠUBIĆ: - Kako kratak, miran, jasan i odlučan odgovor. Porazno rječit. Vi dakle uistinu na sve pristajete?

NINA: - Pristajem!

ŠUBIĆ: - Tako brzo. To je ipak previše ludo. Prikratili ste me za čitavu jednu senzaciju. Držao sam da ćete ovamo doći u neizvjesnosti. I ja ću vas pomalo svojim riječima trovati. Svlačiti vas. I vidjeti vaše obraze gdje blijede. I oči kako prestravljeno gledaju. I ruke kako dršću. To sam ja htio! Jer ja hoću umiranje, martirij. Vi, međutim, iznenadili ste me. Svejedno. Sad ćemo zaključati vrata, da ne budemo smetani. *Ustaje i zaključava vrata.* Tako. Evo ključ! A ovo tu da upotpunimo raspoloženje. *Uzima sa jednog stolića bocu šampanjca, dvije čaše, tacu sa kolačićima i stavi na tabouret kraj divana. Natoči čaše.* Dakle tako, ti već sve znaš. *Daje joj čašu napunjenu s vinom.* Pij! Moramo uništiti strah u sebi. *Pije.* Došao je čas kad kidam posljednje. *U njegovu glasu osjeća se žalost.*

NINA: *prinese čašu ustima i hoće da pije.*

ŠUBIĆ: - Čekaj! Čemu tako? *Uzimalje joj čašu.* Sjednimo na ovaj divan. *Nina ustaje i oboje sjednu na divan.*

NINA: - Vi se spremate da krasnoslovite. Zar je i to nužno? Zašto da sve ne bude brzo. Što prije. Ali ja vidim, vama je stalo da što dublje potonete u blato.

ŠUBIĆ: - Ja sam nekoć posve drugačije, draga, mislio o našem sastanku; *Njegov glas posve se promijenio. Ironija se u njemu ugasila. Bolan je i isprekidan kao da u tim riječima čupa komade svoje vlastite duše.* Mislio sam, draga, o susretu u jednoj sobi. Konačno. Poslije svega. Spašeni i sjedinjeni bit ćemo blizu. I dah naših duša pomiješat će se u jednom cjelovu. I bit će sve lijepo i tiho kao blagoslov. A sad smo tu. Tu! Tu! I užas je među nama. I mi moramo da potonemo nekamo na dno. U smradu i neki bezdan. O reci mi Nina... reci mi!... da li me ljubiš? Reci: da. Ja to posve sigurno znam... Ja to vidim u tvojim očima.

NINA: - Poštedite me, molim vas, s vašim riječima. Što hoćete? Hoćete li da vjerujem u vašu bol? Zašto lažete... Zar vam to nije gadno?

ŠUBIĆ: - Nina!

NINA: - Ne! Ne! Ja vam ništa ne vjerujem! Niti vama, niti vašoj ljubavi, niti vašim riječima! Fuj, kako je gadna u vas duša. Vi ste najiskvareniji čovjek, kojega sam ikad upoznala. Ne! Ja vas ne ljubim... niti sam vas ikad ljubila...! Ja vas samo prezirem... beskrajno prezirem!

ŠUBIĆ: - Ti ne znaš. Jer da znaš ne bi to rekla. A ti ni ne slutiš kakvu mi nepravdu činiš! Ne! Ne! Nije to pakost, ni podlost, ni bol, ni grijeh. To je nešto još gore. Još užasnije. To, što vidiš u mojim očima u koje sad gledaš, ... tu na dnu njihovom... to su razvaline jedne duše, jedne duše koju sam uništio kao što samoubojice uništavaju svoj život, ... jedne mrtve... i za uvijek izgubljene! A moja sreća! To bi bila jedna suza, koju bi mogao da isplačem.

NINA: - Ne raznježujte se! Jer već slijedeći čas morat ćete konačno sve opovrći. Za jedan čas vidjet će se da je sve bilo samo laž i podlost. Fali li vam najednom hrabrosti. Pijte! *Toči u čaše.* Evo ja ću prva da ispijem. *Ispija.*

ŠUBIĆ: - Mi dakle nećemo ništa govoriti. Pit ćemo! U zdravlje moje podlosti! *Pije.*

NINA: - Čemu tolike riječi? Htio si da dođem. Eto me! Sad sam tu! Ne oklijevaj dakle! Mene vrijeda da je moj ljubavnik sentimentalna onda... kad ja hoću, da ga ljubim... kad hoću da mu dam cijelu svoju mladost... sve svoje snove... sebe... sve! *Uhvati ga rukama za lice i gleda mu pakosno podrugljivo u oči.* O!... O! Te tužne očice... U njima kao da zbilja ništa nema... jao... baš kao u starmaloga! Ali; no! Razveseli se! Što si žalostan? Zar je to zbilja tako mnogo deset tisuća kruna?!

ŠUBIĆ: - O, kako me ubijaš! Ne! Ne! Ja ne vjerujem da ti znaš šta radiš, jer kad bi bar samo malo znala... malo... samo malo... ti to ne bi mogla da učiniš. Čekaj?... čekaj! Sve ću reći. Sve... Sve. Cio život.

NINA *plješće rukama*: - Da! Da! Priče! To ja tako volim. Samo neka bude lijepo. A ako ništa nisi doživio... ako je cijeli tvoj život bio gadan, ružan, nezanimljiv, onda laži... Poljepšaj... Ali samo onako kako ti to znaš. Živo, da konačno i ti sam vjeruješ u laž što je pripovijedaš. Ali prije pij malo... Da se inspiriraš... Čekaj, ja ću ti natočiti. *Toči u čaše*. Kad je zima onda se peći lože... i kolačići se griskaju... Onda čovjek samo najednom postaje duša i grli svijet... čovječanstvo... boga...!

ŠUBIĆ: - Moja je priča gola, hladna i grozna. Ona je kao strašan san, čije sve muke mora da osjeti onaj koji ga sanja, premda poslije od svega toga ništa nema... Svatko poslije može doći, nasmijati i reći: To je bio tek san... Ništa... Jer boli, to je kad nekoga bičem udaraju: boli, to je kad zubi ujedaju za meso... ali to... to... to su tek tlapnje... fantazija, sni... *Pije*... Bio sam duboko, duboko... Na dnu... Svoje najsvetije sne sam ismijao. Svlačio ih gole i pred ljude ih iznosio. Sarkastičan neki usud zabo je svoje nokte u moj mozak i vukao me je. Tamo... tamo, gdje je sve blato i groza. Milosti ni odakle nije bilo. Niti sam se sam žalio... niti tko drugi... Pa ipak, u onom času kad se svakom, tko me je gledao, činilo da ima pravo, činilo da ima pravo pljunuti na me... i tamo... tamo u društvu pijanih polugolih djevojčura bilo mi je da najednom stanem vriskati... da padnem na koljena kao malo dijete i kriknem ljudima oko sebe: Milost... Ja sam nevin... Nevin sam!... Ali ja sam šutio i stisnutih zubi uz strašan jedan posmijeh tonuo sve dublje i dublje.

NINA: - Izvrsno... izvrsno! *Histerično se smije*. Kako si se divno karakterizirao. Onda, kad bi se čovjek tome najmanje nadao, tebi padaju na pamet šale i misliš da si nevin. *Opet se smije*. Ali čekaj, čekaj! Reci mi, o čem si sanjao prije nego što te je spoznala ta đavolska luda željica?

ŠUBIĆ: - O čemu sam snivao? O onom čega za me nema. O sreći... sam snivao... o tihoj sreći... o ljubljenoj jednoj ženi, koja bi me mogla jedina da spasi.

NINA: - A-a-ah! Tako jednostavno. O tako nečem, o čem svi snivaju! Svi... svi... Zar to nikad nije uvrijedilo bar tvoj ukus?

ŠUBIĆ: - Ja sam snivao... ali na dnu svoje duše vidio sam samo propast. Propast onoga koji je predaleko otišao... Spržio se na sjaju jedne jarke vatre i mora da ostane sam... vječno sam i proklet. Kao duh, koji hoda među ljudima osjećao sam se, ali mene nitko vidio nije... niti mi je mogao da pruži svog srca da se na njemu ogrijem.

NINA: - Duh... zbilja duh! *Smije se*. To se osjećalo na svakom tvom koraku. Da! Duh! Perfidan! Bez srca. To eto! To!

ŠUBIĆ: - A ti Nina... ti!... ti!... ti!... ti si bila moj jedini topli svijetli san. O tebi sam vječno sanjao.

NINA: - A konačno... konačno... što je konačno bilo? Zar valjda toj tvojoj turobnoj priči nije svršetak ovo... ovo što i ja sad znam. Ovo... što sam sad kod tebe!... U tvojoj sobi! *Uhvati ga za ramena i trese ga*. Reci... reci...!

ŠUBIĆ: - Da, to je morao biti svemu kraj...

NINA: - Reci... je li to sve bilo?

ŠUBIĆ: - Sve... sve.

NINA: - Oh! Onda pijmo... pijmo, dragi moj. Ja sam okrutna, ali moguće ću, kad se opijem, pomisliti kako je u tebe plemenito srce... Još! Još! *Ponovo natače i ispija*. Eto, koliko pijem. Ali, gdje je već ljubav? Moja ljubav? Zašto se već ne javlja? Pst! Nešto se ipak javlja. Dođi ovamo blizu. Ne mogu reći glasno. Šaputat ću. *Zagrlj ga objema rukama oko vrata*. Znaš li tu riječ? Jednu jedincatu. U njoj su skriveni svi moji osjećaji prema tebi. Iz duše mi se kida... Huljo! *Odgurne ga od sebe*.

ŠUBIĆ *stoji nasred sobe*. *Oči su mu rastvorene kao da se od sna probudio*. *Onda jedan pakostan, bolan, sotonski podsmijeh stane se širiti po njegovu licu*. *Oči mu gore*. *Tišina je u kojoj se čuje samo taj smijeh i nijema borba njihovih duša*. *Približava se polagano na prstima k stijeni*. *Njegove oči neprestano nju gledaju*. *Lice mu je sve iscereno od smijeha*. *Jednom rukom uhvati za puče električnog svijetla*. *U tom času nestaje sa njegova lica smijeha i javlja se užas*. *Ali to je samo začas*.

Opet se rađa podsmijeh - U mraku... bit će ljepše... Utrne električno svjetlo. Kroz mrak razabire se kako ju je digao na ruke, a onda spustio se skupa s njom na divan. Šum kiše čuje se sad sve jače. Raste. Kao da se rasplinula soba. I sav taj užas lebdi vani negdje u kiši nad zemljom.

Konac trećeg prizora

IV PRIZOR

Soba kao i u prijašnjem prizoru. Svjetlo je upaljeno. Kroz pukotinu na zavjesama prodire danja svjetlost.

ŠUBIĆ sjedi na divanu. Glava mu je klonula na prsa;

NINA sjedi na drugom kraju divana. Kosa joj je raščupana. Haljine su joj na pola raskopčane. Lice je pokrila objema rukama.

ŠUBIĆ zarivši prste u kose - Sve je svršeno... Sve... I ostala je samo smrt i pustoš. Čemu riječi? Sve je tako suvišno. Boli. Uvreda je svaka riječ što se kaže. Jedno ću ti još reći... Vjeruj... istina je! Čemu ovamo laž? Jadna bi i smiješna bila...! Shvaćaš li što znači biti čistog srca, a nositi u sebi otrov podlosti i umirati od njega čitavi život. Ne moći ni plakati, ni smijati se i tražiti svoj spas u mraku gdje nema ništa više. Kiša. Blato. To je posljednje. Ono što te vječno razdire. Zmijski jedan usud, koji ti se ceri u dušu, nešto čega se nikad više osloboditi neću... I ove suze... to kao da nisu moje suze... Čini mi se kao da to plaču za mnom svi oni koji me ljube i za koje sam ja vječno izgubljen. Raskajan je i kao pomiren u jednoj istinskoj i dubokoj boli. Ali iznenada javlja se na njegovu licu otvoren podsmijeh pomiješan s užasom. U jednom biću kao da se raskidaju i lome dvije strašne sile. Ne! Ne! I ove suze su laž... Ništa više u meni nema. Ništa mi ne vjeruj... ni jedne jedincate riječi, ali pomози, smiluj se, oprostite...!

NINA kod posljednjih njegovih riječi diže oči i gleda ga kao da ne shvaća ništa od svega. A onda najednom obuhvati njegovu glavu i cjeliva je radosno kao u groznici. Nešto djetinjskoga je u njezinim kretnjama. - Ivo... Ivo... moj!

ŠUBIĆ obuhvativši je i ljubeći je: - Tu... tu!... Da... da! Tako... tako! Nina. Lijepo je, tako je lijepo. Riječi mu se kidaju u plač. On je privija sve jače uza se. Sve se gubi u jednom dugom cjelovu. Kao da je svjetlost donesena. I sablasti iščeznule su. Čekaj, čekaj! Pit ćemo još malo. Žedan sam. Žedan sam duše. Hoću je! Što više! I da je opet ove noći izgubim! Da je nestane! Natače u čaše. Oboje piju. Kiša pada, a tu je tako lijepo. Osjećaš li kako mirišu ruže na prozoru?! Što? Je li zbilja sve tako? Oprostila si mi, i tu si kod mene. Tako blizu. Pauza. Radosti s njegova lica malo-pomalo nestaje. Nešto, što je sad još nejasno kao magla, približava mu se. Sve više i više. Korak po korak. Kao sablast.

NINA ljubi ga i gladi po kosi: - Zašto si odjednom opet tako žalostan? Što ti je? Sve mi reci. Ništa mi nemoj prešutjeti.

ŠUBIĆ Lice mu je iznakazila jedna unutrašnja bol, ali on je skriva u jedan djetinji prestravljeni podsmijeh: - Ništa nije. Tako... mala glavobolja... Čekaj, malo ću ustati. Otkida se iz njezina zagrljaja i ustaje sa divana. Ti leži. Umorna si. Zar ne? O! Boli nas nikad neće ostaviti. Ali zar nije i to tako mnogo, ako doživimo jedan jedini čas, o kom smo vječno sanjali?! I onda, je li, ako će poslije toga i opet biti sve ružno kako je i prije bilo.

NINA: - I meni je dosad bilo kao da sam opkoljena užasima. Kao da neprestano kraj mene stoji netko nevidljiv i zlobno mi se smije. A sad je svega nestalo. I samo ti... Ivo... samo ti si tu.

ŠUBIĆ: - Spavaj!... Nina... Spavaj! Ne misli ni na šta... *Polako na prstima približava se k stolu. Lice mu je umorno i tužno. Gleda dugo Ninu, a onda izvadi iz džepa jedan prašak, uspe ga u čašu i prinese je k ustima.*

NINA *okrene se u tom času, poleti k njemu, zagrlj ga i grčevito uhvati za ruku u kojoj se nalazi čaša.* - Ne! Ne! Ne! *Otme mu čašu i stavi je na stol.*

ŠUBIĆ *otimlje se njezinu zagrljaju:* - Pusti me, Nina! Pusti me! Meni još samo to preostaje. Samo to! Ja nemam duše da ikoga više ljubim. Ja sam mrtav! Mrtav zauvijek!...

NINA *sve jače privija se uz njega.* Ne! Ne! Ti moraš da živiš. Zbog mene. Zbog ljubavi moje, koju sad tek pravo osjećam.

ŠUBIĆ: - Umrimo onda zajedno. Jer mene je strah sutrašnjeg dana. Sutra će sve ovo što je lijepo biti ružno! Bit će! Jer takav je život. Opet će se otvoriti ponor između nas. Da! Da! Baš tako će biti! Dan će svanuti! I bit će sve mutno i blatno i gadno. A sad je lijepo. Tako je lijepo!

NINA: - Mi ćemo se stisnuti jedno uz drugo i čekat ćemo sunce. I opet će bit lijepo kao što je sad.

ŠUBIĆ *pristupi prozoru i razmaknuvši zavjese, otvori ga.* - Čuješ li kako pada. U ovoj kiši nestaje moje duše. Umire, Nina, umire. A čemu da ja živim!

NINA: - Svi ljudi nose bol u svojoj duši, pa ipak žive. Ja sam tako često o tome razmišljala gledajući ljude, kojima je život isto takav pakao kao i nama. "Zašto oni žive"? pitala sam se gledajući njihove patnje i najednom mi se to, što oni žive i što hoće da žive, učinilo tako veliko. Učinilo mi se kao neko pobožno čekanje jednog božanstva. Čekajmo i mi Ivo! A sunce će doći.

ŠUBIĆ: - Sve to, što mi sad govoriš, sve sam ja to već odavna osjetio i proživio... Pošao sam jednog dana kao i ti, sa svim tim svetinjama u svojoj duši, dok ih život nije sve prvom zgodom brutalno pregazio. S tim... s istim tim, o kojima mi sad govoriš. Prekasno je za sve...! Prekasno je...! (*Sruši se na divan, a posljednje njegove riječi pretvaraju se u dugi histerični krik.*)

NINA: - Pa zar više ništa nema?

ŠUBIĆ: - Ima samo još jedan žalosni sotona, koji se smije. U užasu dana njega nestaje. Samo kad oči oslijepe, kad svuda vlada pustoš i živci zamiru u posljednjem ludilu... onda, dolazi svake noći, on!... Crni kraljević! I smije se! Tiho!... Kao violina. Tamo vidiš... kraj etagere, stane. Podboči svoju blijedu lijepu glavu na ruku. Gleda me. I tako žalosno... žalosno se smije. A ja ne mogu da podnesem... ne mogu da podnesem taj njegov podsmijeh i onda pijem... pijem... i padam pred njim na koljena. I valjam se... Ali on ne prestaje da se smije. Sve tiše i sve žalosnije. A kad je već dan, onda ga nestane. Ja ostanem sam. I smijem se... smijem se... *Tužno smije se.*

NINA: - Mi ćemo ga čekati!... Zar ne? Svake noći. U mraku. Samo jednu malu svjetiljčicu zapalit ćemo... i dolijetat će crni leptiri... veliki, lijepi, crni leptiri...

ŠUBIĆ *u zanosu:* - Nina... za to se ne boj...! Toga će biti svake večeri...! Puno... puno! Čekaj! Mi ćemo odmah piti! I umirat ćemo oboje. Zajedno... tiho i... polako... *Natače čaše i kuca se s njom. Čaša se čaše takne.* Kako je tužno zveknulo...! Kao podsmijeh njegov... Pst! Ja slutim... on će opet doći. *Odilazi polako na prstima k prozoru i spušta zavjese.*

NINA *odlazi i raskrili obje ruke na vratima:* - I nikoga unutra nećemo pustiti... Bit ćemo sami... Posve sami... *Poleti i padne mu u zagrljaj.*

ŠUBIĆ: - Da!... Sve mora biti tiho... tiho... tiho... tiho... jer to je tako opasno... *Obuhvati je i pleše s njom, isprva polako, a onda sve brže i brže, jedan ludi, sablasni ples.*

RJEČNIK

a propos (franc.) - u pogledu, što se tiče, u vezi toga

Akakij Akakijevič - glavni lik Gogoljeve novele "Kabanica" (1842)

amice (lat.) - prijatelju

Auf die Berge will ich steigen (njem.) - Želim se uspeti na planine

bačuška (rus.) - otac; naziv za cara

cercle (franc.) - serkl, krug, kružok, društvo

Čičikov - glavni lik Gogoljevog romana "Mrtve duše" (1842)

Dioniz - starogrčki bog vina i veselja (također i Bakho)

dispozicija (lat.) - raspolaganje, spremnost na uslugu

divan (tur.) - vrsta sofe bez naslona

empire stil - stil u Francuskoj na početku 19. stoljeća, u doba Napoleona, karakterizira ga raskošnost i kićenost

errare... pericolosum est (lat.) - griješiti je opasno (parafraza poznate poslovice **errare humanum est** - griješiti je ljudski)

est modus in rebus (lat) - sve ima svoju mjeru (Horacije)

etagera (franc.) - polica, stalak s policama

filistar - malogradanin, tjesnogrudna osoba (prema **Filistri** - Filistejci, biblijski narod)

flor (nizoz.) - crna traka na rukavu u znak žalosti za pokojnikom

himera (grč.) - u grčkoj mitologiji pustinja neman, naprijed lav, u sredini koza, straga zmaj, koja riga vatru; prenes: neostvariva zamisao, fantazija; tlapnja, priviđenje

Hlestakov - lik iz Gogoljeve drame "Revizor"

imfamija (lat.) - gadost

izvoščik (rus.) - kočijaš

Junona - glavna rimska boginja, sestra i žena Jupiterova; prenes: bujna, stasita ljepotica

(tako je prikazuju u umjetnosti)

kevica (hebr.) - ženica; majka

knut (rus.) - kožni bič

Korobočka - lik iz Gogoljevih "Mrtvih duša", priglasna udovica koja Čičikovu prodaje mrve duše

maloruski - ukrajinski

martirij (grč.) - mučeništvo, patnja, stradanje za vjeru

matjuška (rus.) - majka, majčica (Rusija)

mider (njem.) - steznik, korzet

miserere (lat.) - "smiluj se", početak pokajničkog psalma

mužik (rus.) - seljak, kmet

nimbus (lat.) - vrsta kišnog oblaka; prenes: nedostižnost, nepristupačnost

Nozdrev - lik iz Gogoljeva romana "Mrtve Duše", jedan od zemljovlasnika koji Čičikovu prodaje mrtve duše

parcov - štakor

Pljuškin - lik iz Gogoljeva romana "Mrtve Duše", jedan od zemljovlasnika koji Čičikovu prodaje mrtve duše

samovar (rus.) - prenosiva naprava za kuhanje čaja

Serenissime (tal.) - prejasni

Sobakevič - lik iz Gogoljevih "Mrtvih duša", jedan od feudalaca koji Čičikovu prodaje mrtve duše

škornja - čizma

tabouret (franc.) - niski stolac bez naslona

vanjkušić (mađ.-njem.) - jastučić

Voltaire (pravo ime François Marie Arouet, 1694-1778) - francuski pisac, povjesničar i filozof prosvjetiteljstva, isticao se svojim slobodoumljem i suprotstavljanjem službenoj religiji